

A. K.

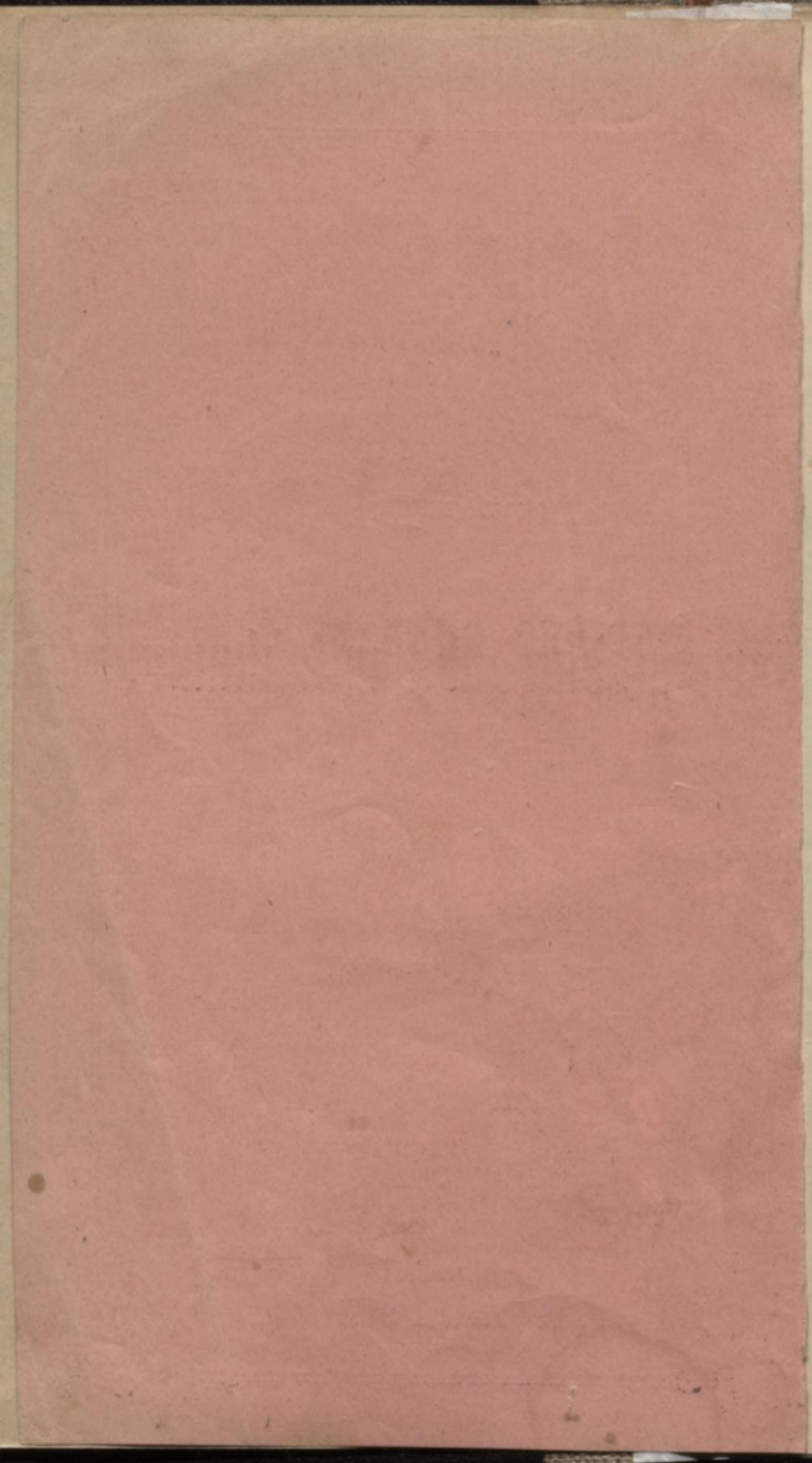
K. Mühlenbacha

apzerejums

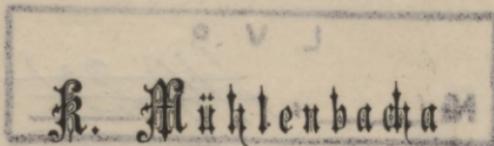
Par valodas dabu un sahkumu.

Jelgava, 1891.

L 4
123

apzerejums

Par valodas dabu un sahkumu.

Drukājis A. Reinbergs, Leelaja eelā Nr. 17.

1953

401

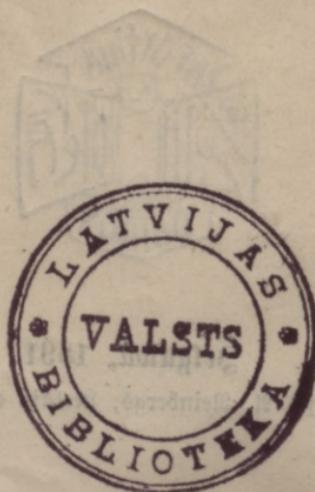

030 906 1456

(28)

бумажный

Дозволено цензурою. Рига, 6 марта 1891 г.

Waloda ir apbrihnojams zilweka gara erozis, ar
kuru zilwekam eespehjams fawas domas zita prahā
modinat, ar kuru winam eespehjams zita fruktis fazelt
fawas juhmas, gan jaukas, gan nejaukas, sirdibu,
fwehtas mihestibas leefmas, atreebibas, eenaida un
meefas kahruma juhmas; waloda ir zilweka gresnumis
un lepnumis, ar kuras peepalihdsibu muhfu debefs wehst-
neeki, dseefmineeki, muhfu sirdis vazila us wifu daiłako
un fwehtako. Kà gaidit gaida wezaki us fawu behrnu
pirmajam artikuletajam fkanam! Kà wini gawile,
pirmos wahrdus fagaidijufchi, kurus mihlotee behrnini
pahr luhpam raida! Behrni mahzas walodu no fawjeem;
bet firmajà pirmatnè no kureenes un kà wina zehlusees?

Schis jautajums ir gruhti atminama mīkla; to-
mehr eewe hrojot walodas fwaru zilweku dīshwē, eewe h-
rojot winas eewe hribas zeenibu, zilweka gars, nekahdu
gruhtumu neatbaidinats, luhkojis jau no fen feneem
laikem fcha jautajuma tumfibu išgaišnat un winu ar
šūnatnes gaismu apgaismot.

Herodots, greeku slavensais wehsturneeks, ta dehwetais wehstures tehys, stahsta mums fawas wehstures II. grahmatas I. nodak, ka egipteeschi usluhkojufchi feiwi par wišwezako tautu un fawu walodu par wišwezako wifä pafaulê — libdž karaala Pfameticha laikeem. Schis

egipteeſchu karals, gribedams pateeſi iſſinat, kura tauta wiſwezakà paſaulē, eſot diwi jaunpeedſimufchus behrnus nodewiſ kahdam ganam, peekodinadams, ſchos behrnus pilnigā nodabā uſaudſinat, wiñus pee kaſu tefmeneem ſihdinat, wiñu ſlahtbuhtne ne puſchylehſtu wahrdū ne- runat un wehrot, kahdu wahrdū wiñi fazis kà wiſu pirmo. Kad, ſcho pauehli ganam ſtingri iſpildot, jau bijufchi diwi gadi pagahjuſchi, tad ganam kuhts durwiſ atwerot un kuhti ee-ejot, behrnini luhdſeju balfi faukufchi: „bekos“. Pehtitaji eſot iſdibinajufchi, ka „bekos“ eſot frigeefchu*) walodas wahrd̄s un noſihmejot „maisi“; ta tad eſot iſrahdiſees, ka frigeefchu waloda wiſwezakà Tahdu paſchu mehginaſumu, kahdu pehz Herodota Pſa- metichs, eſot iſdarijuſchi wahzu keisars Friedrichs II. un ſkotu karals Zehkabs IV., bet naiv ſinams, ar kahdān fekmem.

Ka tahdi mehginaſumi ir aplamibas augli, par ti naiv ko runat. Jo eeflodſidami jaunpeedſimufchus behr- nus nedabigā weentulibā, nedabigā nodabā, ne muh ſham neiſſinam, kà zilweks attihſtas dabigos apstahklos Zilweks ir, kà Aristotels, leelais greeku filoſofs, pareiſ ſaka, fabeedribas dſihwneeks, wiñam waloda wajadſiga, lai wiñch waretu ar ziteem farunatees.

Gewehibas dauds zeenigaks ir Roberta Moffat ſinojums par dascheem Deenwidus-Afrikas eedsihiwotajeem. Pehz ſcha ſinojuma behrni eemahzotees fawu ſewiſch̄ walodu, kamehr wezaki daudſkahrt atſtahjot uſ ilgak laiku fawus tuſkneſcha zeemus. Bet ari ſchis ſinojum naiv wehl deesgan pamatigeem eeweħrojumeem nodibinate.

*) Frigeefchi — tauta Maſ-Aſiā.

No fenajām tautam, kurās nodarbojās walodu iſ-
vehtidamas, fewiſčki minamas fenindeefchu un greeku
tautas, iſ kurām pirmā apluhkoja walodu wairak prak-
tiſki un beidsamā wairak teoretifki. Tā tad ari greeku
filoſofi mehginajuſčhi pirmee, kā wiſu leetu, tā ari walodas
fahkumu iſſkaidrot.

Walodas fahkumu apzeredami, greeku filoſofi dalijās
diwās ſīhwu pretineeku daļās. Pehz weenu domam
waloda ir zilweku fawſtarpiča falihguma jeb tā fakt
zilweku fawſtarpičas norunas auglis, pehz otru domam
turpretim waloda usluhkojama par dabas augli. Dibi-
nadamees uſ eeweħrojumu, kā weenu un to paſchu preekfch-
metu apſihmejam walodā daudſkahrt daschadeem waħrdeem
(peemehram: pañeſlis, kraħgiš, folitiš) un otrkahrt kā
weens un tas pats waħrds apſihmē daschus preekfchmetus,
daschus nojehgumus (peem. puħrs = mehrs un iſdewas),
Demokrits un wiña domu beedri, kā flawenais Aristo-
tels, domaja, kā ſtarp waħrdeem un nojehgumeem naiv
nekaħdas dabigas faites; bet waloda eſot zilweku pat-
waħiga falihguma raschojums. Kā ſinams waħrds no-
ſihmē ſinamu preekfchmetu un ne zitu ko (peemehram kā
„galds“ nosiħmē galdu un ne „galwu“), tas titai iſ-
ſkaidrojams zaur tam, kā zilweki weenojuſčhees faw-
ſtarpičho preekfchmetu noſaukt tā un ne zitadi (galds
un ne galwa). Tā tad pehz Demokrita domam waħrdi
ir norunatas domu ſihmes.

Bet Herakleits un wiña domu beedri, kā Epikurs,
maħzijsa, kā daba, daschdaschadi parahdidamās zilweka
garam un eeppeſdamās wiñā, radijuſi walodu; waħrdi
un wiñu nosiħmejumi ſtaħw neſħkelamā dabigā fakarā.
Kā ahrejtem eepaideem muħfu juteklus lairinot meħs

newišot, dabas peefpeesti stenam, kahfjam un schaudam, ta ari, ahrejem eespaideem fagrahbiti, raidam, dabas peefpeesti, wahrdus pahr sawam luhpam; wišwezakee wahrdi ir dabas fkanas.

Pawifam fawejadi apzereja ilgu laiku kristigeem mahzitee wihi fcho walodas jautajumu. Pahrleezinati, ka Deewi ar Adamu naw runajis nekahdā zitā walodā ka ebreeschu walodā, wihi usluhkoja fcho walodu par wišwezako, no kuras wifas zitas walodas zehlufchās. Pehz fcho mahzito wihi domani wareja walodas finatne jeb walodneeziiba tik weenu weenigu mehrki fewim spraust, isdibinat, ka greeku, romneeku, indeeschu, turku un wifas zitas walodas iswerdufchās is pirmatneja awota, is ebreeschu walodas, un ka ebreeschu waloda iswehrtufees par zitām walodam. Bet wifas puhles, schis domas peerahdit, israhdiujchās pawifam weltas. Gewehrojot, ka tahdā zelā ne-eespehjams walodas jautajumu pareisi apzeret, Leibnizs aishrahdija, ka ir aplami ebreeschu walodu par pirmwalodu usluhket, ka derot tamdehl pawifam zitadi kertees pee walodas waizajuma. Bet Leibnizs isahrdidams zaur sawu autoritati pastahwofcho domu ehku par walodu, newareja pats zitu labaku isahrditas weetā uszirst, par ko naw ko brihnetees, ja eevehrojam, ka Leibniza laikos wehl nebija walodas finatne usplaukuši.

Jauna gaifmina atspihdeja walodas tumſibā, kad flauenais Boppas muhfu gadu-fimtena fahkumā atrada jaunu walodas pehtischanas zeku, dibinadams jaunu finatni, walodu falihdsinataju finatni. Lai gan schi jaunā Boppa dibinatā un dauds attapigu mahzitu wihi uszichtigi un atjautigi turpinatā finatnes ehka nebuht wehl naw pabeigta; lai gan wisi schās ehkas stuhrischī

naw wifur nostiprinati, tà ka daschs labs stuhrits
fchlobas un grosas, tà ka fchur tur atronams daschs
labs robs, kas nahkotnei jaispilda un jaislahpa: tomehr
Boppa nopolni ir leeli jo leeli; jo wina walodu fa-
lihdsinataja sinatne ir no leelum leela swara zilwezes
wehsture.

Gewehrojot, ka fenindeefchu, perfeefchu, un gandrihs
wifas Eiropas tantu walodas, ka greeku, wezo romneeku,
keltu, germanu, flawu, fenpruhfchu, leifchu, latweefchu
walodas neluhkojotees us leelo weetas atstatumu fasto-
pamas leelas weenadibas neween fcho walodu wahrdu
krahjumâ, bet ari pafchâ walodas ferdê un kodoli, t. i.
wahrdu lozifchanâ — weenadibas, kuras, pareisi apzeretas,
newar kluht usluhfotas par weenas walodas aishnehmu-
meem no otras, Bopps pareisi atsina, ka bijis reis laiks,
kura wifas nule minetas tautas dsihwojufchas kopâ ka
weena tauta un runajufchas weenu walodu, — ka bijis
reis laiks, kura nebija nedî greeku, nedî romneeku, nedî
freewu, nedî wahzeefchu, nedî latweefchu, bet tikai wee-
niga tà dehweta indoeiropeefchu tauta. Wifas indo-
eiropeefchu walodas usfkatas fawâ starpâ ka radneezes,
kuras wifas zehlufchâs no indoeiropeefchu pamata walodas.

Bet ka starp meesigeem radeem issfchiram tuwakus
un tahlakus radineekus, tà ari starp walodam. Eiropas
indoeiropeefchu tautas ir fawâ starpâ tuwaki rada,
nekâ ar Asijas indoeiropeefcheem, indeefcheem, perfee-
fcheem. Pasihstama teika, ka latweefchu waloda
indeefchu walodai tik lihdsiga, ka latweetis faprotot
indeeti, nemas indeefchu walodu nemahzijees, naw it
nekahdi dibinata; muhfu waloda, leifchu un fenpruhfchu
walodam mahfa buhdama un patstahwigu walodas saru

ar schim kopā fastahdidama, stahw pehz walodschām mahzitu wihru domam ar slahwu un germanu walodam tuvakā radneezibas fakarā, nekā ar zitām indeiropeefchu walodam. Kā tuvakas radneezes fanā starpā usluhko ari greeku un romneeku walodas; no romneeku walodas dīmufchās it kā no mahtes 4 eeweheojamas meitas, proti frantschu, italeefchu, franceefchu un portugaleefchu walodas.

Bet walodneezibas fwars naw meklejamis weenigi tautu fakahrtofchanā tuvakās un tahlakās radneezibas schkirās; wina mums bes tam nefusi finas par indeiropeefchu kulturas stahwofli, kahdu bija indeiropeefchi fafneegufchi tanī laikā, tad wini wehl dīhwoja kopā un bija tik weena tauta; wina tā tad mums dahwajusi wiswezako kulturas wehsturi. Apluhkodama indeiropeefchu wahrdi krahjumu, walodas sinatne atraduſi dauds kulturwahrdus, kuri wifās schis walodās weenadi, un us fcho eeweheojumu pamatodamās fpreeduſi, ka fenajai indeiropeefchu tautai jau preefch tautu isschirkirfchanās laikeem bijufchi pasihstami kā mahjas-lopi: gows, ūrgs, aita, funs, soſs, pihle, ka winai laikam pat semkopiba naw bijusi fwescha, tapat ari rati un juhgā; indeiropeefchi mahzejfchi jau schuht, wehrpt un fewim drehbes schuhdinat, namus un fugus taisit; wini pasinufchi fahli un metalus; garā wini jau bijufchi tik tahlu attihstijufchees, ka wini warejufchi lihds 100 fklaitit; wineem bijusi deesgan attihstita gimenu fadsihwe ar fwehlo laulibas fahrtu; tapat ari bijufchi pēe wineem aismetuschees fabeedribas un walts dihgli jeb fahkumi; wini tikufchi no waldoneem pahrwalditi, us ko aifrahdā latinu wahrdas „rex“, gotu „reiks“ un fenindeefchu „radscha“, kuri,

pehz formas rada, nosihmè karali (waldoni); wini atsinufchi augstaku pahrdabigu waru, peeluhgufchi spihdofcho debeši kà tehwu un semi kà mahti; wini tizejufchi, kà mironi turpina fawu dsihwibu kà gari. Walodu falihdsinatajas sinatnes panahkumi kulturwehstures sinà wehl naw galigi nodibinati, tà kà newaram daudsfahrt atfwbinatees no fchaubam daschos jautajumos; het dauds drofchaki ir walodneezibas panahkumi, kurus wina faneegus, raudsfidama walodas dabâ eedstinatees, ar walodas dabu eepasihtees. Nu atkal fchee walodneezibas pehtijumi par walodas dabu ir ihsti tee, kuri muhsu jautajumâ no wisleelaka swara; tamdehł apluhkośim ihfumâ, kahdâ mehrâ walodneeziba fpehj muhs eepasihstnat ar walodas dabu un winasnoflehpumeem.

Indoeiroopeefchu walodas peeder pee tam walodam, kuras nofauzam par lozitajam jeb fakaufetajam walodam. Lozitaju walodu wahrdu winas dabujuſčas tamdehł, kà winam peemiht kà fewischka ihpaſčiba wahrdu lozifchana, peem. galds, galda, galdam, domu, dodi, dodam, u. t. t., fakaufetaju walodu wahrdu turpretim tamdehł, kà wahrdu lozifchana zehlufees is pirmatnë patstahwigu wahrdu fakaufefchanas neſčkelamâ kopibâ. Bopp's pirmais apsinigi atsina, kà galotnu, ſufikfchu pamats ir patstahwigi, nosihmigi wahrdi jeb faktas, kuras laika straumë ſaudejuſčas fawu patstahwibu, noſčluſdamas atteezinataju kahrtâ un faweenodamâs, faktusdamas ar preefchejoſčam faktinem neſčkitramâ wahrdu weenibâ. Remſim par peemehru latweefchu garo adjektiwa gaſlotni „labais“; „labais“ ir fakaufets is diweem patstahwigeem wahrdeem, is adjektiwa „labs“ un pronomena „jis“ = fchis; tamlihdsigi leetas wahrda „galds“

isschekiramas diwas dałas un proti „gald” un „s”, kurſch zehlees is pronomena „sa”, tā tad „galds” = „galds fchis”, tapat ka „labais” lihdsigs = „labs fchis”; laika wahrdā „domu” ir „do” (wezaka forma da) fakne un doſchanas nojehguma apſihmetaja, „mu” turpretim, zehlees is „mi”, ir pirmas personas sihme un apſihmē „es”, tā tad domu ir = domu es.

No wifam galotnem, no wifeem ſufikſcheem gan naw eefpehjams isdibinat winu patstahwigo fahkumu, winu patstahwigo awotu, is kura wini zehlufchees, par ko mums naw ko brihnitees, ja eevehrojam, ka waloda laika straumē weenumehr pahrwehrſchas, ka fewifchki ſufikſchi fawu balſſwaru pa leelu leelai dałai ſaudejufſchi un, bes kaut kahda balſſwara preekfchejofcheem wahrdeem peefleedamees, nodilufſhi wiſleelaka mehrā, augumu augumeem tos leetojot un tā deldejot; tomehr taſ par neapgahſchamu pateeſibu jausluhko, ka wahrdu lozifchanas pamats meklejams patstahwigui elementu fakauſejumā. Jo pirmkahrt tik tā mums eefpehjams par wahrdu lozifchanas fahkumu dot peetekofchu iffkaidrojumu; otrkahrt redſam ari wehſturiča laikā galotnes iſzelamees is patstahwigeem wahrdeem, ka p. p. wahzu galotne „heit” is „haidus” = ihpafchiba, tā ka „Schönheit” fenaki ihſti noſihmeja „jauku ihpafchibu”, latweefchu „labais” is laba + jis; trefcham fahrtam ir dauids walodu, kurſas wehl fcho baltu deenu naw nedſ atwaſinajumu nedſ lozijumu, bet tikai paſtahwigi, noſihmigi wahrdi. Schis walodas, ſtahwedamas bes ſchaubam us ſemaka un pirmatnigaka attihſtibas pakahpeena, neka indoeiropeefchu walodas, apſtiprina, pareiſi apzeretas, pirmkahrt iſſazito ſpreedumu, ka indoeiropeefchu walodas wahrdu lozifhana radijufees,

patstahwigeem wahrdeem kopā fabeedrojotees, otrfahrt
winas nes masu gaismiku tumfchajā mihklā par walodas
fahkumu. Tamdehł apluhkoſim drusku ari fchis walodas.

No lozitajam jeb fakaufetajam walodam pawifam
atschłikras tà dehwetas aglutinazijas jeb peemetinatajas
walodas. Schis walodas falipina, tà fakot, diwi waj
wairak faknes wahrdū kopibā; weena is faknem, ihstā
nojehguma fakne buhdama, paleek nepahrgrosita, winai
peemetina otru fakni flah, kura, fawu patstahwibu sau-
dedama, apsīhme fahrtu, fklaitli, laiku u. t. pr.; bet
fchi otrā fakne, ar kuras peepalihdsibu atwasina wahrd-
us is nojehguma faknes, ir tik waliga, ka starp winu
un nojehguma fakni war wehl daschus zitus wahrdinus
eefpraust. Tà par peemehru turku walodā „sevmek“
nosihnie „mihlet“, „sev“ ir nojehguma fakne, „mek“
ir fakne, ar kuru darina infinitiwu. Starp fchim diwām
faknem war, ka jau fazits, eefpraust daschus zitus
wahrdinus, tà ka isnahk gari wahrdū raschojumi, kurus
pahrtulkojot mumus jaisleeto daudsfahrt wefeli teikumi,
p. p. sev-me-mek = nemihlet, sev-e-me-mek = mihlet
newaret, sev-il-mek = mihlets tapt, sev-isch-mek =
weens otru mihlet, sev-dir-mek = darit, ka mihl, famih-
linat, sev-isch-dir-il-e-me-mek = newaret darit, ka
weens otru mihl, newaret weenu ar otru famihlinat.
Pee fchis walodas fchirkas peeder tà faultas turamu
jeb ural-altaju walodas, ka igaunu, somu, ungaru,
turku un zitas walodas. Trefcho leelo walodu fchiru
fastahda tà fauzamās weensilbu jeb faknu walodas, is
kukam iwu pasihstamakā ir fineefchu waloda. Schinis
weensilbu jeb faknu walodas fastopamas weenigi faknes,
Ratrs wahrdz paleek patstahwigs un patura weenumehr

fawu formu. Kineefchu walodā nosihme „schi“ akmeni, „yl“ behrnu, un „schi-yl“ akmentinu; kineefchi ne-paňhst nekahdas wahrdū fchfiras, bet katriš wahrdū war gan substantiwa, gan adjektiwa, gan verba weetu if-pildit: „kao“ war nosihmet = „augsts“, „augstums“, „augsts buht“, „ta“ war buht = leels, leelums, leels buht, paleelinat un loti, „hao“ mihlet, mihletajs, mihlestiba. Rahdā nosihmejumā katriš wahrdū faprotams, to norahda faknu fastahdijumi jeb wahrdū fahrtā, kura kineefchu walodā apbrihnojami faistita, lihdsigi weenneekeem, defmitneekeem, fimitneekeem fkeitlu rindā; it kā weenneekus, defmitneekus, fimitneekus fkeitlu rindā pahrstatot fkeitlu leelums pahrmainas (p. p. 123 un 321, 213 un t. p.), tapat ari pahrwehrfchas kineefchu walodā wahrdū nojehgumi, wahrdeem weetu pahrmainot; pehz fchis walodas wahrdū fahrtas likuma no-stahjas fwarigakais wahrdū aif masak fwarigā: „kao schan“ nosihme „augstu falnu“ waj ari „augstus fal-nus“, „schan kao“ turpretim = tik augsts kā falns, falna augstums, falns ir augsts, falni ir augsti; „mu hao“ = mahtes mihlestiba, waj ari: mahte mihl, bet „hao mu“ = mihletaja mahte. Bes apzeretas wahrdū fahrtas pee kineefcheem wehl fewifchki eewehrojams tas, kā wini dasch-daschadi isloka fawu balsī wahrdus ifrunajot un kā fchee daschadi balsī islozijumi peefchfir weenam un tam pa-fcham wahrdam daschadus nosihmejumus. Pehz Gabelenza (Neber Sprache und Schriftthum der Chinesen) nosihmē „schi“ par peemehrū „dseefmu“, ja fcho fkanu kopu ifrunā ar weenadu balsī augstumi, bet ja fcho pafchū wahrdū ifrunā semakā balsī, tad winfch nosihmē „laiku“; ja winu ifrunā balsī pazelot, tad winfch no-

ſihmē „fahkumu“, bet ja balsi nolaſchot, tad „tā“, „tahdš“, ja ar ſtrupi norautu balsi, tad „ehſt, akmens, deſmit“. Iſ ſha peemehra redſams, ka fineefchi ar weenu weenigu fakni war, daſchdaſchadi balsi iſlozidami, daudſ nojehgumus apſihmet. Bet no tam warēs ari katriſ noſkahrt, ka fineefchi, lai gan wiñu walodā ir tikai 450 faknu, tomehr eefpehj, fchis faknes daſchadā waſhru kahrtā fastahdidami un wiñas iſrunajot daſchdaſchadi balsi iſlozidami, milſum daudſ nojehgumus apſihmet, ka wiñi eefpehjuſſchi uſ taſda maſa pamata taſdu plafchu ehku zelt, radidami ar fawu maſuminu faknu koplū literaturu un koplāmi fawā faknu nabadſigajā walodā wiſus ſinatnes arodus.

Pee fineefcheem it ka pee weenſilbu walodu repreſentanteem uſkawejamees ilgaki tamdehł, ka waram pirm-kaſt no wiñeem mažzitees, ka zilweka garam pat wiſ-maſakee lihdſekli peeteek radit ſtaltu walodas ehku, un otrkaſt ſewiſchki tamdehł, ka weenſilbu waj faknu walodas bes ſchaubam ſtahn tuwaki walodas fahkumam, neka muhſu apbrihnojami attihſtitās indeoieiropeefchu walodas; tapehž derigs ſho walodu apzerejumis muhſu noluſkam tanī ſinā, ka wiñſch peefchfir mumis pareiſakus eefkatus walodas fahkumā.

Lihdſ ſhim apluhkojam trihs leelās walodu ſchķiras; pee katraſ if ſhim veeder leels daudſums walodu, kuras atkal dalas daſchadās iſloſknēs. Iſſkaititas jau ir kahdas 900 walodas ar kahdām 5000 iſloſknem, bet domā, ka pawifam paſaulē efot kahdas 2000 walodas; jo daudſ walodas wehl naw iſpehtitas, daudſ pawifam nepaſihſtamas. Te nu uſbahſhas jautajums, ka ſchis walodu daudſums iſprotams, waj wiñſch jau paſchā fahkumā mellejams,

kad zilweki fahka rumat, jeb waj winſch iſzehlees laiku
 straumē. Uſ taſdu jautajumu bes fchaubam, protams,
 waram atbildet, ka tik leela walodu daschadiba fahkumā
 naw bijuſi; jo tautas, daļas dalidamās un weena uſ
 weenu puſi un otrā uſ otru puſi aſeedama, atfweſchinas
 walodas ſinā tā weena no otrās, attihſta fawu walodu
 tik fawadi, ka winas weena otru wairs neſaprot, ka
 winu walodas iſrahdas walodas nepratejam (un deemschehl
 ari daudſkahrt walodas pehtitajeem) kā pilnigi fwefchas, ko
 redſam pee daudſ walodam, bet fewifchki pee indoeiro-
 peefchu walodam, kuras par wifām wairak iſpehtitas un
 tamdehl ſchinī ſinā labas pamahzitajas. Kurfch walodu
 nepratejs, dſirdedams greeku un latweefchu walodu, fazis,
 ka winas fawā ſtarpa rada? Un tomehr bes fchaubam
 bijis reiſ laiks, kur greeki un latweefchi bijufchi weena
 tauta un runajuſchi fawā ſtarpa weenu weenigu walodu.
 Bet zits, daudſ gruhtaks jautajums iraid, waj wifas
 pafaules walodas fawā ſtarpa rada, waj wifas pa-
 faules walodas zehlufchās no weenas weenigas pirm-
 walodas. Kā antropologijas ſinatnes wihi, apluhko-
 danii zilweku meefu ihpaſchibas, lauſijufchi fawas mah-
 zitās galwas ap waizajumu, waj un kā wifas zilweku
 rahfas jeb fugas iſſkaidrojamas iſ weenas weenigas
 pirmfugas, tā ari walodas ſinatne newarejuſi jautajumu
 atſtaht ne-eewehrotu, waj wifas pafaules walodas naw
 galu galā weena paſcha fahkuma behrni. Schis jauta-
 jums gruhti iſſchikramſ un tamdehl wehl naw iſſchikrits.
 Schleichers neſchaubidamees iſſakas pret domam, ka
 wifas walodas zehlufchās no weenas pirmwalodas:
 „Parastās domas par pirmwalodu fmeltas iſ ebreeſchu
 pauſmam. Tik daschadās walodās, kahdas indoeiropeefchu

un ķineeschu, amerikaneeschu un semitu, fomu un oten-totu walodas, naw no kopiga fahkuma nekahdas pehdas, kuras, ja pateesibā buhtu walodam kopigs fahkums, nebuhtu palikufchas no sinatnes nepamanitas." Walod-neeziba ir jauna sinatne, tapebz jau ween flawenā walod-neeka Schleicherā fpreedums mums jausskata fchinī sinā par pahdrofchu, bes tam ari nemas naw paredsams, ka walodneeziba kahdreib eefpehs peerahdit, walodu dau-dsumis ne-efot zehlees no weena awota; tad jau ahtraki zeramis, ka walodneeziba, tahlak attihstidamās, peerahdis wifas pafaules walodas weenas pirmivalodas lozeklus efam. Tamdekt peeflehjos to wihru domam, kuri ūka, ka nesluhkojotees us walodu daschadibu tomehr weens kopigs fahkums wifam pafaules walodam do-majams.

Bet lai usluhkojam walodas daschadibu kā usluhko-dami, tanī sinā masakais wiši weenoſimees, ka walodu nepeelihdsinaſim Atenes deeveetei, kura gresna un pilnigi apbrunota pebz greeku teikas iffchahwusees iſ Zeifa galwas. Sinatne ir taldas domas isnihzinajuſi un peerahdijuſi, ka folits ūku galā wifu radibu wedis pamasiņam pee attihstibas.

Muhfu apzerejumi par trim leelajām walodu fchikram wiſpahrigi un par indoeiropeefchu walodam fewiſchki iffargās muhs no domam, it kā attihstitas indoeiropeefchu walodas jau no paſcha eefahkuma lepojuſchās formu gresnumā un ūplumā, it kā tās buhtu jau no paſcha eefahkuma bijuſchas taldas domui fotografijas, kā tagad, taldi fmalki domu tehlojumi, kuros domas atſpigulojas ar wifeem atteezibu fmalkumeem; ar muhfū apzerejumu peepalihdsibu teezaimees tahlaki atpačaļ tanī laikā, kurā

ari indoeuropeeschi walodas nepasina wahrdu lozifchanu, bet tikai wahrdu falikumus, lihdsigi peemetinatajam jeb aglutinazijas walodam; bet par aglutinaziju wezakas bes fchaubam fañku walodas, kuras pastahw is patstahwigeem wahrdeem jeb fañnem. Kineefchu walodā, kuru apluhkojam it ka weensilbu walodu representantu, eefpehjams ar stingri aprobeschotäs wahrdu fahrtas peepalihdsibu domas isteikt teikumos; bet ir weensilbu walodas, ka siameseeschi, anameeseeschi, kurās pehz Gabelenza (Ueber Sprache und Schriftthum der Chinesen) naw tahdas stingras wahrdu fahrtas, tamdehł ari naw starpibas starp atributu un predikatu, starp teikumu un teikuma dałam. Taad ir walodas, kuras pat ihsti teikumu nepasihst, bet weenigi wahrduis jeb fañnes. Us fcho eeweaprojumu dibinadamees, gan nealoſimees spreßdami, ka ari wiſas täs walodas, kuras tagad lepojas un kuras reis lepojuſchäs attihstibas gresnumā, bijuſchas paſifam kailas nabadsites, pastahwoſchäs is weenfahrfcheem wahrdeem jeb fañnem, bes kaut fahdām gramatiskām kategorijam, lihdsigas muhſu behrnu walodai, kura ari pastahw is weenfahrfcheem wahrdeem un ne is teikumeem.

Bet ja fahds jautatu, ka gan wareja tahdu walodu ſapraſt, tad tam wiſpirms neder aismirſt, ka fahkumā maſ kaſ tika eewehtrots un tamdehł ari maſ runats, ka fahkumā tagadeja eewehtrojumu un nojehgumu bagatiba bija zilweka garam fwefcha, bija ari fwefcha leelā atteezibu daschadiba, kurās zilweka gars fakahrto eeguhtos eewehtrojumus un nojehgumus fawā starpā; talab peetika ari maſumam eewehtrojumu un atteezibu maſ lihdseklu. Otrfahrt fenäs pirmatnes zilweki, kuri dſihwoja weenā laikā un ſtahweja wiſi us ta paſcha ſemā

attihstibas stahwokla, fawā starpā atradās dauds tuwakā fakarā, nekā mehs tagad, nekā mehs pat waram eedo-matees. No kahda fvara tahds zilweku fakars walodās peetizibas finā, to peerahda daschās anglu strahdneeku gimenes, kuras isteek wifū fawu muhschu ar wišneezigako masumiku wahrdū — ar kahdeem 300 wahrdēem. Trescham kahrtam zilwels wareja fawai nabadsigajai walodai nahkt paligā: 1) fawejadi wahrdus jeb faknes fakahrtodams, 2) daschadi balsī islozidams un 3) apstahkleem peemehrigi gihmi iswaibidams un rokam un ziteem lozkleem fawu wahrdū fchaubigo nosihmejumu pabalstidams un isskaidrodams. Zik fwariga weensilbu walodās wahrdū kahpta, to redsejam pee kineefchu walodās; no fchis pafchās walodās atlehza muhsu apzerejumam ari balsī islozijuma fvars, ar kura peepalihsibu peemehram anameesefchu walodā fekofchee tschetri ba ba ba ba (daschadā balsī isrunati) nosihmē mums indoeuropeefcheem par ehrmotu brihnumu: trihs fundses zirta pliki karača mihlulim.

Bet ka zilweka gars it ka wifur zitur, tapat ari walodās finā nahzis pamafinam pee attihstibas, pee fkaidribas; ka zilweka garam gruhti nahzees senajā pirmatnē pat fawu eewehrojamu masumiku zitam finamu darit; ka zilwels fahkumā naw runajis neween ar muti, bet ari, ta fakot, ar gihmi, rokam un kahjam: už to aishrahdā daschās meschonu tautas, kuras wehl fcho halthu deenu atronas behdigā gara un walodās attihstibas stahwokli; to luhko peerahdit K. Abels, dibinadamees už egipteesfchu walodu un dascheem eewehrojumeem, fmelteem is daschu meschonu walodam.

Egipteeschi ir wifū wezakā kulturas tauta, par kuru

wehsture munis sin sinot. Wezakee Egiptes peemineeki
 zehlufchees jau zeturtā gadutuhkstoti preefch Kristus pree-
 dsimfchanas. Jau wezee greeki apbrihnoja winas pree-
 steru augsto gudribu un pehz tizamām sinam wifū leelakei
 greeku prahntneeki dewās us Egipti, gribedami egyptefchi
 gudribas awotā dsefinat fawu dedsigo gudribas kahribu
 Ka wezee greeki naw pa welti gahjufchi tahdu garu zelu
 to peerahda tās egyptefchu gara mantas, kurā sinatne
 wihi iſpehtijufchi fchini gadusimteni. Egyptefchi bijo
 tfchalli un uszichtigi raksttajti. Piramidās, fwehntizās
 stabos, traukos, daschdaschados rihkos, wiſwifur atraſt
 wezo egyptefchu raksti. Katra fwehntiza lihdsinas mils
 grahmatai; jo wifas feenas, wifas istabas, stabi u
 daudskahrt pat greesti apklahti fwehtajeem eeraksteem, t
 dehwetajeem hierogliseem, tā ka apluhkotaja azs ne-eeraug
 newenu tuſchu laukumu. Hieroglifi ir bilſchu raksti
 kuru burti pastahw is daschadu preefchmetu ſihmejumeem
 kā peemehram pubzes ſihmejums = m. Ka laba tees
 egyptefchu gara mantu ſekmigi pretojuſees naidigajai
 laika sobam, tam eemeſlis meklejams neween zeetajā ra-
 stamā weelā, kurā winas eezirstas, bet fewifchki Egipt
 gaifa faufumā. Usglabajufchees lihds fcho baltu deen
 ir no wezajeem egyptefcheem bes fcheem granitā un ze-
 tos, laika soba gruhti iſnihzinamos akmenos eeraksttajee
 raksteem, ari raksti us papira, kuru wezee egyptefc
 fagatawoja no papiroſ-auga. Daschi is fcheem papiro
 wiſtſtkeem pehz Eberfa jau kahdus 4000 gadus wezi u
 tomehr wini wehl tik ſtipri, ka winus war bes kaut ka-
 deem mahkfligeem lihdſtkeem attiht.

Rakstu ſihmes, kurā ſastopamas pa laikam fchos
 papiroſ-wiſtſtlos, ir tā dehwetee preesteru raksti. S

libdsinot ar hierogliseem fchee preesteru raksti ir dauds weenkahrfchaki un dauds lehtaki usrakstami un tika isleetoti preestereem fawas mahzibas usrakstot.

Treschà raksti fchikira ir ta faultee tautas jeb wehstułu raksti. Schee raksti tika isleetoti ifdeenischka dsihwé; wini attahlinajás, weenkahrfchibai tuwodamees, til tahlu no fawám preekfchihmem, no hierogliseem, ka gruhti fche mahtes un behrna radneezibu pasiht; ta tautas rakstos „m“ wairs neteek apsihmets ar puhzes sihmejumu, bet „m“ libdsinas muhfu skaitla sihmei „3“.

Schee egypteeschu raksti bija kahdus 2000 gadus wifeem neisprotama mihkla. Tíkai muhfu gadu simteni isdewás fcho mihklu atminet. Par hieroglisu ihsto isdibinataju mehds usluhlot franzi Schampolionu. Schis dibinajás fawos pirmajos lafchanas mehginajumos fewifchki us diweem peeminekla atradumeem. Weens peeminekli, atrasts Rosetá no Napoleona fara pulka 1799. gadá, bija akmens ar trijadeem eeraksteem: 1) ar hierogliseem, 2) ar tautas jeb wehstułu eeraksteem un 3) ar greeku pahtulkojumu. Schampolions, un preekfch fchi jau anglis Jungs 1819. g., atsina, ka greeku pahtulkojumá daudskaert lafamais farala wahrdos „Ptolemaios“ meklejams tanis hieroglisu wirknes, kuras bija ecapaleem rinkeem ispuvfchłotas: (□ Q 22 140)

Otrs atradums, kas loti swarigs hieroglisu isdibinachaná, ir obelisks jeb stabs, atrasts Filu falá. Ari fchini obeliská bija lafamis Ptolemaja wahrdos tos paschós hieroglifos ka Rosetas akmeni, bet tur atradás bes tam wehl weena rinka aplenkta hieroglisu wirkne, kura Schampolianam fchikita faraleenes wahrdos „Kleopatra“

efam, tamdeh^l kā us staba kahjas bija laſams greeku uſrakſis, kura bija karals „Ptolemaios“ un wina laulata draudſene „Kleopatra“ mineti. Schos abus ihpaſchwahrdus Schampolions falihdsinaja weenu ar otru. Nejaufdi, par laimi hierogliſu iſdibinatajam gadijas, kā wahrdos „Kleopatra“ un „Ptol(e)maiос“ fastopami peezi weenadi burti un bes tam wehl a (ehrglis) afkahrtojas pirmajā wahrdā. Nu bija hierogliſu pehtitajam lai gan wehl ſchaurſ, tomehr droſchs pamats. Salihdsinot abas uſſihmetas hierogliſu wirknes, redsam, kā otrais burts wahrdā „Kleopatra“, apſihmets ar lauwas ſihmejumu (=l), fastopams wahrdā „Ptolemaios“, kā ſagaidams, zeturtajā weetā; trefchā ſihme wahrdā „Kleopatra“ (=e), atronama otra wahrdā feptitajā un aſtotajā weetā, kuri abi kopā atlīhdīna greeku „ai“; zeturtā ſihme wahrdā „Kleopatra“, wirwe ar lenzi (=o), laſama Ptolemaijā kā trefchais burts. Tſchetrſtuhris (=p) laſams, kā ſagaidams, weenā wahrdā kā peektais un otrā wahrdā — kā pirmais burts. Bes tam wehl uſejams gan „Kleopatrā“ (kā feptitais burts), gan Ptolemaijā (kā otrais) burts „t“, bet katrā wahrdā ſawadi rakſits, winā kā roka un ſchinī kā puſrinkis. Schi daschadiba buhtu Schampolionu warejuſi nowest nezelā, ja wiſſh nebuhtu laikā attapees, kā weenu ſkani war wairak ſihmem apſihmet, ko taħlafee pehtijumi apſtiprinaja. No diweem apzeretajeem ihpaſchwahrdem allehza pirmee 11 iſdibinatee burti. Burtu ſkaitls it labi pawairojās wehl zitus ihpaſchwahrdus apzerot, kā „Aleksandros“, „Berenike“ un zitus.

Ja kahds, us apluhkotajeem waherdeem dibinadamees,

domatu egipteeſchu rakſtu tihrū = ſkanu rakſtu eſam, taſ ſotu alotos. Pateeſibā ir egipteeſchu rakſts maiſijums iſ ſkanu, ſilbu un wahrdu jeb nojehgumu rakſta, t. i. weena ſihme war apſihmet gan tikai weenu weenigu ſkani jeb burtu, kā peemehram lauwa = l, gan weſelu ſilbu, kā peem. azs ar azuahboli atlihdsina ſilbu „ar“ jeb „er“, beſ tam ari wehl ſilbu „ma“, gan wiſu wahrdu jeb nojehgumu, kā peemehram fauleſ ripa (ripa ar punktu widū) noſihmē fauli. Beſ tam wehl eeweheſrojams, kā egipteeſchu rakſtos atrodas daudſkahrt aif burtos iſrakſtitā wahrda ta preekfchmeta ſihmejums jeb tehls, kufch preekfchejoſchā wahrda iſſazits, kā peemehram aif iſrakſtitā wahrda „mui“, kā noſihmē egipteeſchu walodā lauwu, redſams uſſihmets lauwa, aif iſrakſtitēem augu noſaukumeem atronams puſku kahts. Schis ſihmēs, kuras laſot nemaſ neiſrunā un kuras leekas pawifam leekas, mehd̄ noſaukt par apſihmetajam ſihmem, t. i. par ſihmem, kuras preekfchejoſcho pīlnigi iſrakſtitō wahrdu zaur ſihmejumu jeb tehlu tuwaki apſihmē.

Bet te muhſu ſinkahrigē laſitaji iſſauks: kam dereja gan egipteeſchu burtu paſihfchana, kād egipteeſchu waloda bija jau ſen miruſi un wifeem nepaſihſtama. Kā eemahzijās mahzitee wihi egipteeſchu walodu? Sche wineem nahža loptu waloda paſigā. Lopti, fabojats wahrds iſ „egipti“, ir wezo egipteeſchu kriſtigeē pehznahzeji. Pirmajos gadu ſimtenos lopti peenehma kriſtigu tizibu un farakſtija ſwehtus rakſtus fawā walodā, bet ar greeku burteem, tikai daschus burtus, kuru greeku alfabetā truhka, peenemdami iſ egipteeſchu wehſtulu rakſta. No loptu literatūras laba daļa uſglabajufes, pa leelakai daļai ar garigu faturu, kā wezā un jaunā deriba.

Gramatikas un wahrndnizas sinā kopti tik tad nodarbojās, kad winu waloda jau bija mireja. Bet fchi tapa pahrmahkta no arabeefchu walodas jau widus laikos, fewifchki Deenwidus-Egiptē, bet Augsch-Egiptē wina pastahweja, lai gan masā mehrā, lihds 17. gadu-simtenim.

Gewehrojot, ka hieroglisos fastopama waloda, kuru jau egypteeschi runaja zeturtajā gadu-tuhkstoti pr. Kr. dsim., kamehr koptu waloda tikai fahkotees tā no trefchā gadu-simtena pehz Kristus dsimfchanas mums pasihstama, fche iszelas jautajums, waj fchi falihdsinami jaunā koptu waloda wareja ko palihdsset, wezum wezo egypteeschu walodu isdibinat. Katrs, kas ar walodam nodarbojees, sin, ka walodas weenumehr pahrmainas, kamehr winas dīshwo; ja buhtu mums atleekas no latweefchu walodas, kuru latweefchi runaja preefkch tuhkstofch gadeem, tad wina mums israhditos deesgan swefcha. Bet kā tad wareja koptu waloda deret par wezum wezo egypteeschu walodas atflehgu? „Ta laika starpa,” faka Ebers (Über das hieroglyphische Schriftsystem 10. I. p.), „kura atschkir piramidu uszirtejus no kristigajeemi kopteem, naw laikam dauds masaka, ka tas laiks, kura wajadseja wahju walodai, lai wina wareja iszeltees is fenindeeschu walodas*), bet kuram wahzeetim laimetos pat pee labakas fenindeeschu alfabeta sinafchanas bramanu rakstus saprast? Un tomehr pee egypteeschu walodas eespehjamis tahdu schkeetoschi ne-eespehjamu atgadijumu peerahdit. Koptu waloda naw no wezum wezās egypteeschu walodas wezakajām formam neko wairak attahlinajufees, ka italeefchu no latinu walodas.“ Scho ewehrojamo brihnumu, ka egypteeschu

*) Ebers fche peebeedrojas nepareisajām domam, pehz kurem senindeeschu waloda zitu indoeiropeeschu tautu pamata waloda.

waloda kahdus 4000 gadus deesgan weenada palikufoes, isskaidro Ebers eewe hrodams egypteefchu dabu, kurai nekas neislikas zeenigaks un raschenaks, ka tas, kas bija mantots no tehwu tehweem, kura baidijas wismasako neeku pahrgrosit ta mahkfla, tizibba, eerafchaa, ka ari walodaa, — eewe hrodams ari to, ka egypteefchi nawi mainijufchi fawu dsihwes weetu un atturejufchees no atteezibam ar zitam tautam; bet pee tahda fakara truhkuma ar zitam tautam walodaa truhkst leelu pahrgrosijumu.

Pee hierogliseem uskawejamees ilgaki, neka muhfu noluks ihsti atlauj, bet gribejam fawus lasitajus ar wineem eepasihstnat zif nezik tuwaki, lai buhtu Abela tibkamee pehtijumi muhfu waizajumaa par walodas fahkumu pilnigi saprotami.

Pee fawa gadu weza dehlina efmu eewe hrojis, ka weena flanu kopa „indj“ wina walodaa nosihme gan bildi, gan kaki, gan ehdeenu un dsehreenu, gan koka firdsinu, gan ahmuru. Egypteefchu waloda pehz Abela wezakajos hieroglifu laikos fawaa sinaa libdsiga tahdai behrnu walodai; jo ari wina pehz Abela daudsums tahdu wahrdi, is kureem ikkatram dauds pawifam fawadu, zitadu nosihmejumu; bet otrkahrt egypteefchu walodas wezakajos hieroglifos ir weenam preefschmetam, weenam nojehgumam dauds wahrdi, ka p. p. Abels nojehgumam „greest“ faffaita 37, un preefschmetam „laiwai“, „kugim“ 26 wahrdus. Pirma azumirkli leekas tihri, it ka weena flanu kopa waretu apsihmet wiswifadus preefschmetus un otrkahrt, ka kura fatra flanu kopa buhtu weena un ta pascha preefschmeta apsihmetaja. Schis wahrdi un nosihmejumu jukums pehz Abela isskaidrojams pa dalai zaur tam, ka fchee weenadee wahrdi ar daschadeem nosihmejumeem un

daschadee wahrdi ar weenadeem nosihmejumeem nekkluwa leetoti wifos apgabalos nedf wifos laikos; bet to mehr ari ta paleekas wehl tik leelas jukas egipteeschu walodā, ka newilus jawaizā, ka warejufchi egipteeschi weens otru faprast. Gewehrojot hierogliju rakstos jau minetas apsihmetajas sihmes, (eewe hrojot peemehram, ka aif wahrda „mu“, wai „mur“, ja fchis nosihmē mahti, redsams fehdofchas feeweetes sihmejums, bet ja „mu“, „mur“*) nosihmē nahwi, tad aif wina ussihmetis wihrs ar zirwi, kura sihme weenmehr apsihmi wifadu nelaimi, eeewe hrojot peemehram, ka aif wahrda „ken“, ja fchis atlihdsina nojehgumu „stiprs“, stahw kahjas wihrs ar kara-eerozi, bet ka aif fcha pafcha „ken“, ja winfch nosihmē „wahju, nestipru“, tūp fawilzees zilweks ar flabani nolaistam rokam), mums buhs ja=atfihst, ka fchis apsihmetajas sihmes, kuras isleekas pilnigi leekas efam, naw usluhkojamas weenigi ka atlikas is fenekeem laikeem, kuros egipteeschi leetoja wahrdu jeb nojehgumu rakstu,** t. i.

*) Egipteeschu un indoeiropeeschu walodas isschķiras pehz sawām dabam ta sawā starpa, ka pehz parasto mahzitu wihrum domam naw nekahdas radneegibas winu starpa. Bet kas nodarbojušches ar Abela pehtijumeem par egipteeschu un indoeiropeeschu walodu radneegibu, is teem dascham labam fazelsecs schaubas par parasto domu pareisibu. Ta atronam ussihmetajem „mu, mur“ lihdsigas fanas indoeiropeeschu walodā, kuras ari sche apsihme „ma-ti“ un „mironi“; fal. latinu „ma-ter“ un „mor-s“, kreevu „ма-ть“ и „с-мер-ть“, wahzu „Mutter“ un „Mord“.

**) Wisu rakstu pamats ir bilschu jeb nojehgumu raksts; tahds raksts, lihdsigs muhsu bilschu mihičlam, tapa un top gan ari wehl scho baltu deenu isleetats no indianeescheem, kuri, ja wini peemehram grib zaur rakstu pasinot, ka 3 laiwas pеebraukuschas pеe malas, ussihme 3 laiwas un aif fchim brunukrupi, kas aisrahda, ka laiwas jau kluwuschas malā,

kuros weena sihme nosihmeja weselu wahrdi, weselu nojehgumu, neds ari kà weenkahrschi isgresnojumi, bet kà lihdsekli, ar kuru peepalihdsibu lai deesgan nefaprotama waloda kluhtu faprotama. Jo egipteeschu waleda neween pafaul dauds tahdu wahrdi, kureem dauds daschadu nosihmejumi, bet deesgan ari tahdu, kureem diwi nosihmejumi, is kureem weens taifni otram pretistahw, kà p. p. jau ussihmetais „ken“ = stiprs un nestiprs, „at“ = dsirdet un kurls buht, „tem“ = eesflehg un issflehg, „sneh“ = feet un raiſit. Tahdejadi wahrdi, par kureem mums pirmā azumirkli jabrihnas, eewed muhs, ja apzeram winus pareisi, feno zilweku gara darbnizā.

Zilwekam tahlajā fenatnē nebuht naw nahzees tik weegli, kà mums tagad, isprast relativus jeb atteezibu nojehgumus ahpus winu atteezibas kà kaut ko patstahwigu. Kas ir aufsts, kas filts? Kas ir gaifchs, kas tumfchs? Ja tikai buhtu weena weeniga temperatura, tad nesinatum neko no aufstuma un filtuma; ja wifur weenumehr buhtu weena un ta pati gaifma, tad nebuhtu mums wahrdi „gaifchs“, „tumfchs“, „gaifma“, „tumfiba“. Ko nofauzam par stipru, falihdsinot ar kaut ko nestipraku, tas ir nestiprs, ja stahdam to atteezibā ar kaut ko stipraku. Tahdi nojehgumi tika tahlajā fenatnē usluhkoti ne kà pretstahdijumi, bet kà weena nojehgumia daschadi pakahpeeni. Tà tad „ken“ pehz labas teefas nenosihmeja neds stipru neds nestipru, bet tikai spehka pakahpeenu. Rahdā sinā tahdi wahrdi faprotami, us to hieroglifos aisrahda minetas apsihmetajas sihmes, bet ikdeenischkā farunā te egipteescheem wajadseja gan gestikulaziju nemt paligā.

Kad jau egipteescheem, deesgan attihsttitai tautai,

nebuht nenahzàs til weegli farunatees fawà starpà, kà mumis tagad, kahdas gruhtibas gan nebija japahrsphejì zilwekam walodas fahkuma laikà! Par fchim gruhtibam pamahza muhs labaki un drofchaki wehl par egipteeschu walodu meschonu walodas; tamdehl eeweheroßim ihsumà ari fchis.

Reetruma un Deenwidus-Afrikà ir tautas, kuru walodas til nepilnigas, ka fcho walodu runatajeem naw eespehjams tumfà fawà starpà farunatees; jo tikai ar waibstu peepalihdsibu wini faprot weens otru. Arapajeem Seemeł-Amerikà pehz Burtona ir til nabadsiga waloda, ka wini tunifà knapi faprot weens otru; ja wini grib nafti ar kahdu fwefchneku runat, tad wineem wajaga pee uguns pee-eet. Pehz Spiksa meschonu tautas Brasilijà nahk fawai nepeeteekofchai walodai ar waibsteem valiga. Ja wini grib fazit, ka wini ees meschà, tad wini faka „mesch eet“ un ifsteepj pee tam muti us to puñi, kurp wini dsiras eet.

Ayluhkodami neattihstiu tantu walodas, waram bes tam wehl jo eeweherojamu mahzibù if winàm fmelt, proti, ka zilwekam naw ilgi eespehjams bijis radibà kaut fo wißpahrigu un abstraktu eeraudsit un nojehgt. Ir daudß tahdu tantu, kuras nepasihst mumis wißpasihstamakos nojehgumus, kà koku, kruhmu, siwi, putnu, nedß to nojehgumu, kurañ preeksch neilga laika wehl nebija ari latweefchu walodà wahrdà, proti: dsihwneeku. Schis tautas pasihst it labi fewischkas siwis, putnus u. t. pr., kà p. p. suti, lihdaku, ehrgli, puhzi, bet wini fchis fewischkas radibas nemahk faweenot wißpahrigajà fugas nojehgumà un to nosaukt ar fugas wahrdu. Afrikà ir tautas, kurañ naw wahrdu preeksch „eet“ un „nahkt“,

lai gan wini walodās ir kahdi 40 wahrdi, ar kurām
 wini apsīhmē daschadas eefchanas fahrtas (kā: ahtri,
 lehni, falibzis u. t. pr. eet) un kahdi 30 wahrdi preeksch
 daschadām nahfchanas fahrtam. Katra eefchanas fahrt
 wineem iſleekas iik patstahwiga, ka winai naw nekahdas
 dalibās ar zitām eefchanas fahrtam un tamdehl wifas
 schis eefchanas fahrtas winu walodā naw weenotas
 kopigā wahrdā, kurſch wiſpahrigi noſihmetu „eet”.
 Tasmaneem truhſt wahrdū, kuri apsīhmetu apaču, zeetu
 un augstu; wini ſaka, gribedami ſchos nojehgumus ap-
 ſihmet: kā mehnefs, kā almens, ar garām kahjam.
 Austruma Afrikā dſihwo tauta, kurai truhſt wahrdū, kā:
 domat, aismirſt, duſmigs, laimigs, peeminet, pelt u. t.
 pr. Afrikā eſot pat tautas, kuras tās paſchas darbibas
 apsīhmē daschadeem wahreem, luhkojotees uſ to, waj
 ſchis darbibas iſdara wiħreefhi waj ſeeweetēs. Pehz
 ſcho tantu domam, kā leekas, pawifam iſſchikras ſee-
 weefchu no wiħreefchu darbeem. Indianeeſcheem Amerikā
 naw iſprotams, kā gan war fazit „roka, kahja, drehbes,
 kurpes”. Ta ka wini reds, ka wifas ſchis leetas weenu-
 mehr ſcha waj ta ihpaſchums, wini newar ſapraſt, kā
 war tad ſchis leetas atſchikt no winu ihpaſchneeka:
 tamdehl wini war tikai runat: mana galwa, tawa
 galwa, wina galwa, muhsu galwas u. t. pr., bet nekad
 tikai „galwa” ween. Peederuma pronomens neschkirami
 ſaweenots ar ſubſtantiu. Iſ ſcha apzerejuma waram
 mahzitees, ka wahrdi pirmak apsīhmejuſchi kaut ko ſe-
 wiſchku un ne kaut ko wiſpahrigu, kā daschi domajufchi.
 Ko lihdj ſchim rakſtijufchi, tas buhs, zerams, muhsu
 laſtajus pahrleezinajis, ka waloda naw bijuſi ſahkumā
 nedſ pilniga, nedſ gresna, bet ka wina zehluſees iſ nee-

ziga sahkuma. Schini spreediumā nūms gruhti malditees, tamdehl ka winsch dibinas us drofcha wehsturiga pamata un us domam, kurām deesgan drofchi eevehrojumi par pamatu. Bet nu apluhkošim ſihaki, kahds gan fchis neezigais sahkums un kā iſ ſha neezigā sahkuma attihſtijufchās kultur-walodas. Tā ka par Abela pehtijumeem tiko runajām, tad apzeresim wina domas par walodu attihſtijchanos.

Eeweħrodams, ka wezajā egipteefchu walodā fastopam jau minetās jukas wahrdū un nosihmejumu finā, eevehrodams turklaht, ka fchis jukas jaunakajā egipteefchu walodā arweenu wairak suhd, wahrdeem ar daudj nosihmejumeem un wahrdū daudsumam preekfch weena un ta paſcha nojehguma iſnihkſtot, Abels mahza par walodas attihſtijchanos fchitā: Drofchā walodas apsina, kura ſaweno wahrdā ſkanu un wina nosihmejumu, nepeenita zilwekam sahkumā; zilwekam bija tik pefchfirta eefpehja, ſkanas ar nojehgumeem fakopot. Scho eefpehju zilweki finamās tautibu robeschās daschadi attihſtijufchī. Sahkumā bija pahrleeku leels wahrdū kraħjums, bija daudj weenadu wahrdū ar daschadeem nosihmejumeem un daudj daschadu wahrdū ar weenadeem nosihmejumeem; wahrdū faturs bija fchaubigs. Bet ar laiku faſtijas zeefchali finami nojehgumi ar finamām ſkanam un waloda tapa faprotamaka. Bija peemehram daudsums wahrdū preekfch nojehguma „eet“, „dot“ u. t. pr., iſ kureem kafri nosihmeja daschadas eefchanas, doſchanas kahrtas un kuri atlīhdīnaja ſawā finā daudsmas weenadus nojehgumus. Bet kād pehzak walodas raditaja apsina bija deesgan attihſtijufees, tā ka wina wareja iſ leelā wahrdū puhla, kuri bija radijufchees kā pirmee

mehginajumi, islaſitees tikai ſinamus wahrdus, tad iſ-
 wehleja daschus wahrdus katram nojehgumam un zitus
 atmeta. Sche parahdijas leela ſtarpiſa ſtarp apdahwi-
 natam un neapdahwinatam tautam; apdahwinatas tautas
 faweenoja weenadas fewifchkas radibas fugas nojehgumos
 un winam nebija neween wahrdi fewifchkajam radi-
 bam, bet ari fugas nojehgumeem, bet neapdahwinatas
 tautas nefpehja pazeltees lihds wiſpahrigem nojehgumeem,
 nepafina tamdeh wahrduſ preefch wiſpahrigem nojeh-
 gumeem. Ta peemehram apdahwinatajam tautam bija
 wiſpahrigais nojehgums „eet“ un fewifchke nojeh-
 gumi „steigtees, wilktees, freet“ u. t. pr., bet neap-
 dahwinatajam tautam bija tikai beidsamee fewifchke wahrdi,
 winam truhka wiſpahriga wahrda „eet“. Ta
 ka pee gara nabadsigajam tautam naw ſtarpiſas ſtarp
 iſgliftoteem un neiſgliftoteem, tamdeh winu wahrdu
 krahjums peeder wiſeem tautas lozekleem un ne tikai
 ſinamai fchikrai. Schim tautam palikas ari leelā mehrā
 pirmatnes zilwela fpehja, jaunas ſkanu kopas jeb faknes
 radit, kuras ir ſaprotamas un top leetotas no wiſas
 tautas lozekleem, ta peemehram hotentoti un zitas afri-
 kaneefchu tautas eiropescheem par brihnumu weenumehr
 wehl ari tagad rada jaunus, nedſirdetus wahrduſ, papildi-
 nadami ta ſawu walodu weenumehr ar jaunam ſkanam
 Pavíſam zitadi waloda parahdas pee apdahwinatajam
 tautam. Kad fchis, no meshonu fahrtas iſkluwufchias,
 eeguwa eefpehju noſkahrſt fewifchkas radibas tv, kas
 wiſam schim fewifchkajam radibam kopigs, wiſpahrigs,
 winas atmeta dauds wairak azim redsamu leetu un dar-
 bibu fewifchkus noſaukumus, neka meshonu tautas; jo
 atmesto wahrdu weetu iſpildija jauneeguhhee wiſpahrigee

fugas wahrdi, kā: siws, putnis, eet, darit u. t. pr. Tahlaki attihstidamās apdahwinatās tautas atsina sawu gara daschado darbibu un radija peenahzigus wahrdus, kuru meschonu tautam truhfst, bet kuri fastahda pēe attihstiām tautam leelaku daļu winu leelā wahrdi krahjuma, kā: just, domat, gribet u. t. pr. Tautam walsti jo deenas jo wairak attihstotees, radās jaunas atteezibas zilweku starpā, jauni eevehrojumi un jauni wahrdi. Zilwēka attihstiāis gars atrada nojehgumus, kā: laiks, flaitlis, eemeflis, noluhks, mehrlis, atteeziba, tapt, notift, u. t. pr., un fchee nojehgumi bija awots, is kura isiverda daudsums jaunu wahrdi. Tahdejadi gahja waloda wairumā un kuplumā. Bet waloda pēnehmās kuplumā, ne jaunas faknes radot, bet is wezajām faknem jaunus wahrdus ativasinot, wezus wahrdus gan kompositos saweenojot, gan ne-ihstā nosihmejumā isleetojot, gan usnemot rakstu-walodā daschus wahrdus is islofschnu walodam, gan swefchwahrdus (is zitām walodam) pahnemot. Tā tad tas famehrā deesgan neezigais masums faknu, kuru apdahwinatās tautas pehz eeguhtās wispahrigu nojehgumu sapraschanas patureja, dereja wareni leelam wahrdi daudsumiam par pamatu kulturwalodās. Zaurmehrā nemot pehz Potta domam islobanias is wifeem wahrdeem fahdas 1000 faknes, pehz M. Müllera domam turpretim tikai fahdas 400—500 faknes, kuras usluhkojamas kā walodas pamats. Schis masums faknu ir laidis ativaschus, sarus simteem tuhilstoschu, tā kā is wina peemehram angli walodā isauguschi fahdi 100,000, freewu walodā fahdi 200,000 un wahzu walodā wairak kā 200,000 wahrdi. Tahdam gresnam walodas kuplumam iraid ari fawas launās pufes. Neba wiſi apdahwinatu

tautu lozekli war lihdsigâ mehrâ peedalitees pee gara
 un walodas attihstifchanas darba. Apdahwinato tautu
 lozekli fahka daschados darbos dalitees; leelakâ dała no-
 darbojas ar meeſas=darbeem un masakâ ar gara=darbeem.
 Leelakâ, t. i. neisglihtotâ dała, kluwuſi zaur masakâs
 dałas, t. i. zaur isiglihtoto puhlem pee wispahrigeem
 nojehgumeem, ka: eet, nahkt, darit, leeta u. t. pr., isleeto
 fchos wispahrigos wahrodus ſihkumu noſaukumu weetâ.
 Ta ka neisglihtoto ifdeenifchka dsihwe deesgan weenadi
 noritinas, tamdehł wini war weens otru it labi faprast
 bes ſihkumu noſaukumeem. Ramdehł wini peemehram
 lai wehl iffchkar fahdas 40 cefchanas fahrtas, kad wineem
 gandrihs weenumehr prahṭâ weena weeniga ſinamâ eeſchana
 pee parasta dárba? Ta tad weegli iffaidrojas taś, faś
 jau par daschâm anglu strahdneeku gimenem minets,
 proti, ka wiņas iſteek fawâ weenmuligajâ dsihwê ar
 fahdeem 300 wahrdeem. It fewifchki leelâ mehrâ palee-
 linajâs ſtarpiba ſtarp isiglihtoto un neisglihtoto zilweku walodu
 no atrastâs grahmatu ſpeestawas laikeem. No fcha laika
 it weegli rakſtneeku domas un wiņu waloda isplatijs
 isiglihtoto laſitaju widû. Rakſtneeki ir weenumehr bijufchi,
 ir un buhs wiſu leelakee walodas kuplinataji. Apzere-
 dami ſihki jo ſihki daschdaschados preckſchmetus, iſ dasch-
 daschadeem arodeem, waj ari eedſilinadanceſ eedomu un
 juhſmu juhrâ, wińi gan ka pehtitaji peefpeesti pareiſi
 iffazit wiſus fawu domu un ſpreedumu fmalkumus, gan
 ka dſeefmineeki dabas krahfchamu un ilkatriu ſirds puſ-
 ſteſchamu fmalki tehlot un apſeedat. Rakſtneeki fawee-
 noteem ſpehkeem kuplinajufchi un wairojuſchi walodas
 krahfjumu tahdâ mehrâ, ka kulturtautâs neweens iſ tautas
 lozekleem ne-eephej wiņu wiſu paſrſinat un fawâ apſinâ

faturet. Pat domās iiii teizeenos wifu bagatako zilweku mehds usluhkot Schefspiru; wina wahrdū krahjums ir ap 15,000 leels. Schis wahrdū krahjums ir gan milsigi leels, falihdsinot ar minetajeem 300 wahrdeem, kuri pеeteek dascham anglu strahdneeku gimenem, bet winsch deesgan mas, falihdsinot ar wifu anglu walodas wahrdū krahjumu.

Bet ne wifu rakstneeku wifeem jaunraditajeem wahrdeem, ne wifeem jaunajeem nosihmejumeem, kuruš wini pеefchēhrufchi wezajeem wahrdeem, weenumehr weenadas fekmes. Tuhkstoscheem wahrdū raditi un leetoti no tuhkstoscheem rakstneeku, kuri isnihkuſchi, tamdehļ ka fchos nāv atsinuſchi winu tauteefchi par ihsteem fawajeem. Tikai tas, kas tautas garā un pеhz isglichtoto laſitaju prahta radits, ir walodā dſihwotajs, bet nihzejs wifs, kas pret tautas garu, pat ari tad, ja ſchis waj wifu warenakā wihra radijums. Schini ſinā usglabajes ſi ſenatnes mums jauks ſtahſtinsch, kurſch pamahza, zik neſpehzigs pat warenakais, walodu groſit pret walodas garu. Romneelu keiſars Tiberijs bija darijis kahdu walodas kluhdu. Kad gramatikis Marzels pehla ſcho kluhdu, tad kahds augstā godā ſtahwofchis wihrs, Kapito ns, eebildeja, ka tas, ko keiſars faka, pareiſa, laba wa. oda, ka tas maſakais tapſchot drihſi usluhkots par labu walodu. Kapitons melo, Marzels atbildeja, tu warī, keiſar, iſkuram zilwekam pеefchirk pilfona teefibu, bet ne' weenam weenigam wahrdam. — Tā tad katra weza fi ūne, katriš jauns atiwaſinajums, falikums un neihiſts vi ihrda iſleetojums radits no weena zilweka, bet wisi ſche e jaunradijumi pahrgabjuſchi (un pahreet weenu mehr wel, ar ſcho baltu deenu) tautas ihpaſchumā tik

tad, kad tauta waj ari tikai tautas išglikhtotà daļa at-sinuſi winus par fawas walodas ihsteem pilfoneem. Kulturtantu walodas, kahdas winas mums tagad pārahdas, ir dauds tuhkfoschū gadu raschojums; winas attihstidami ir nodarbojuſches wifukreetnakee tautas ſpehki.

Atstahstijufchi ihfumā Abela mahzibu par walodas attihſtischanos, atstahstijufchi weenkahrfchi, ne ar wahrdū neaiftahrdami pamatu, uſ kuru Abels uſzehlis ſcho fawu mahzibu, apzereſim nu, lai buhtu mums eefpeh-jams pareiſi Abela mahzibu par walodu pahrfpreest, kā nodarbojas runajot zilweka meefā un zilweka gars. Wifupirms mums te eeſehrojama muhſu runajamui rihku jeb organu ſinamā kustefchanas, otrrafahrt tās juhſmas, kurās iſzelas muhſu runajameem rihleem kustotees un kurās ar ſlaweno Lozi noſaukſim par kustefchanas juhſmam, trefchahrt tās ſkanu juhſmas, kurās fazet runatas ſkanas klausitajos, pēe kureem dabigos apstahklos arweenu peeder ari runatajs. Schis kustefchanas un ſkanu juhſmas naw, ſaprotaſis, weenigi fisiologiskas, bet ari psichologiskas, t. i. winas neatteezas weenigi uſ muhſu meefu, bet ari uſ muhſu garu. Jo kad ſkanas aiftahruſchas muhſu juteklus, tad ſchis aiftahreens pamet muhſu garā ſinamas atminas pehdas. Schis atminas pehdas ir waloda no leelum leela ſvara. Jo tikai weenigi ar winu peepalihdſibu nostahjas fakarā agraki un febaki raditās un dſirdetās ſkanas. Atminas pehdas, kurās palikuſchas no agraki iſdaritās organu kustefchanas, pēſchkar mums eefpehju to paſchu, agraki jau iſdarito organu kustinaſchanu atkahrtot. Škanu juhſmam un kustefchanas juhſmam fawā ſarpa newajaga ſtahwet eelfchejā fakarā. Abas ſchis juhſmas tomehr

fabeedrojas fawā starpā, kad runatajs pats fewi
 dsīrd runajam. Skamu juhſmas paſchās no fewis
 neattihſta kustefchanās juhſmas; jo weenigi no-
 klaufotees zitus, mumis jau neattihſtas wajadſigās
 kustefchanās juhſmas, nedj ari ſpehja, dſīrdetās ſkanu
 kopas atfahrtot; tamdehſ nepeezeefchami ir mehginaſumi,
 eekams mumis weikfees ne-eerastas ſkanu kopas iſrunat.
 Žiſ ſcha apzerejuma buhſ no protams, ka pirmatnes zil-
 weks, kuxſch wehl nebijs runajis, newareja, tapat ka
 jaunpeedſimis behrnis, radit neweenu ſkanu kopu pehz
 fawas gribas, ar nodonui. Ari winam wajadſeja to
 papreekſchu mahzitees, ari winam wajadſeja eelaufitees
 pirmajās ſkanās, daschadi fawus runajamios organus
 nodarbinot un ta pamasiñnam ar ſinamām ſkanu kopam
 fabeedrotās kustefchanās juhſmas attihſtot, kuras tad,
 reiſ attihſtičas, dereja wiſa walodai par regulatoru,
 par zela rahnitaju. Pawifam nezelā buhtum, ja do-
 matum, ka ari ziti buhtu tuhlin warejuſchi faut kuru
 ſkanu kopu atfahrtot, tifko ta bija radita no lahda
 zilweka. Pat pats ſinamas ſkanu kopas raditajs ne-
 wareja weenumehr otrreiſ fawu paſchā iſrunato ſkanu
 kopu ar nodomu atfahlt. Pirmajos walodas mehgina-
 jumos pirmatnes zilwekam bija daudj wairak gruhtibas
 jaſahrfpehj, nekā muhſu behrneem, jo muhſu behrni
 uſaug pa laikam tahdu zilweku starpā, kureem jau at-
 tihiſtijufchās deesgan weenadas kustefchanās juhſmas.
 Wini dſīrd daudſkahrt ſinamas ſkanu kopas no faweu
 mutes un attihſta ta fawas paſchū kustefchanās juhſmas,
 ta ka ar laiku ari wiſi rada faweu runatas ſkanu
 kopas, masakais lihdsigās ſkanu kopas, kuras mumis
 iſleekas pilnigi weenadas. Atjautigais Kleinpauls fa-

libdsina zilweka rihkles galu ar stabuli. Us fcho stabuli puhtufchi muhsu tehwí un tehwu tehwí finamas flanu kopas, lai mehs ari tapat puhstum. Bet zilweks fawā kuhtrumā un weenaldsibā nenoklaufas deesgan fmalki un usmanigi tehwa puhstas flanas, tà ka winajn fchis flanas us dabas doto stabuli tlinot iszelas daschadas sawadibas. Ari muhsu tehwí un tehwu tehwí naw bijufchi par mums labaki; ari wini bijufchi neusmanigi, kuhtri, ari winu flanas ifschlihrufchās no winu fentfchū tlinatajām flanam. Tahdu zilweka kuhtrumu un weenaldsibu eewehrojot, weegli isskaidrojas, kamdehl walodas ar laiku pahrgrosas tahdā mehrā, tà to redsam wehstures un aishwehstures laikos. Rad jau mehs wehl tagad efam til flitti musikanti, tà neispuhfcham pareisi finamas flanas, neluhkojotees us daudskahrt dsirdetām preefchühmem, kahdas jukas flanu sinā gan naw tad bijufchas senajā pirmatnē, kur nebija nekahdas preefchühmes? Waj naw Abelam taifniba, lo winfch mahza par wahrdu un nosihmejumu jukam walodas fahkumā?

Bet tà wiss pamasitinam attihstas, tà ari mums jadomā, tà runajami organi pirmatnē bijufchi loti neattihstti, tà ka fchee nespēhja nekahdu leelu flanu daudsumu radit. Ja, pat ir issfazitas domas, ka trogloditeem jeb bedru apdsihwotajeem truhkuši eespēhja weikli mehli lozit un tà tad ari eespēhja runat. Pirmatnes walodas flanu sinā waram daschu labu mahzibu fmelt is daschām neattihsttu tautu walodam. Indianefcheem Perū truhkfst fekofchu lihdsflanu: b, d, f, g, s; pat finefchu walodā naw b, d un r; bet wifunabadiigakas walodas flanu sinā ir gan malaju-polineseefchu walodas; jo neweenai is fchim walodam naw wairak tà defmit lihdsflanu,

daschàm tikai septini. Sazidami, ka pat tagadnes wis-neattihstitalas tautas waloda, falihdsinot ar pirmatnes walodu, usluhkojama par it attihstitu walodu, mehs laikam gan neatradisim dauds pretineekus schim isteikumam.

Tamdehl newaram peebeedrotees Abelim tanî finâ, ka pehz wina domam bijis jau walodas fahkumâ milsum dauds wahrdi, lai gan zitadi atronam wina mahzibâ dauds pareisas domas par walodas attihstischanos.

Pamats, us kuru Abels dibina fawu mahzibu par walodas fahkumu, leekas, pawirschus apluhkots, deesgan drofchs efam; bet, kreetnuki apzerets, winfch israhdas par deesgan nedcofchu. Kad Abels peemehram peewed egipteeschu wahrdam „ab“ astonus, wahrdam „apt“ sefchus fawadus nosihmejumus, tad iszelas jautajums: 1) waj „ab“ wifos astonos nosihmejumos kluwa weenadi isrunats, 2) waj schis „ab“ naw iszehlees is dascheem wahrdeem, kuri laika straume fawas formas pahrgrosidami nejaufchi fatikas flanâ „ab“. Mehs redsejam, ka kineeschu walodâ flanu kopa „schi“, daschadâ balfi isrunata, war nosihmet dseefmu, laiku, akmeni, ehst u. t. pr. Kas war apgalivot, ka „ab“ egipteeschu walodâ ari nebija daschadâ balfi isrunajams, ta ka weenâ wahrdâ buhtu pehz labas teefas daschadi wahrdi isschikrami. Latweeschu walodâ dauds weenadi rakstitu wahrdi, kuru starpa nepastahw it ne masakâ radneeziba, ka p. p. „leels“=dischs un „leels“=kahjas dała, „pods“=fvars un „pods“=trauks. Peewestee wahrdi isschikras isrunâ weens no otra; bet ir ari dauds wahrdi, kuri weenadi rakstami un ari weenadi isrunajami, un tomehr no zita dsimumia, ta p. peem. wahzu

pronomens „sein“ = faws, wina, un werbs „sein“ = buht, „meinen“ = maneem un „meinen“ = domat u. t. pr. Tahdi wahrdi fawu weenadibu ne jau fch i eemantovjufchi laika straumē. Un ta tas war ari buht bijis egipiteefchu walodā.

Kad tahlač Abels peewed egipiteefchu walodā weenam nojehgumam daudj wahrdus, kā p. peem. nojehgumam „greest“ 37 wahrdus, tad ari tas naw nekahds pamats, kuxfch waretu Abela mahzibu par walodas fahkumu pabalstit. Ir jau ari zitās walodās deesgan wahrdū weenam un tam pafcham nojehgumam, bet no tam ne-waram fpreest, it kā fchis wahrdū daudsums buhtu pafstahwejis jau pafchā walodās fahkumā; nemfim p. p. latweefchu walodā: pliki dot, fwelt, fmelt, gahst, zirst, mest, fchaut, greest, fist, belst, kraut, wilkt, fchlahkt, fpert. Egipiteefchu tauta bija eeweherojamu kulturas stahwołli fañneeguši jau tanī laikā, kad wišwezakee hieroglifi mumis par wineem fahl stahsttit. Ta tad wišwezakajos hieroglifos atronamia deesgan attihstitas tautas waloda, kura stahw no walodas fahkuma daudj tahlati nekā tagadnes meschonu tautu walodās, un tamdehļ apzereju-meem par walodas fahkumu masak deriga, nekā fchis.

Uj teem pafcheem apzerejumeem dibinotees, mumis ja-atmet ari M. Müllera islasas-teorija, pehz kuras, tapat kā pehz Abela mahzibas, fkanu kopu fkaits fahkumā bijis gandrihs neisskaitams; zaur dabigu eliminaziju jeb islasu gahjuščas ar laiku daudj is fcha leelā fkanu puhla boja, jukas tahdejadi sudusčas un waloda eeguwuši eespehju tahlaki attihstitees.

Kad jaunakajos laikos dabas finatne usplauka un Darwins usstahjās ar fawu mahzibu, ka augstakās fugas

zehlufchàs if semakajàm, tad fchi mahziba fagrahba ari daschus walodneekus, kuri tad mehgimaja ar zitu dsihwneeku walodas peepalihdsibu zilweka walodu iffkaidrot.

Sihdameem lopeem un putneem ir tee pafchi artikulazijas organi kà zilwekam, isnemot putnu knahbi, kas ispilda truhkstofcho luhpu weetu. Deesgan pasifstama leeta, kà daschus putnus, kà schagatas, strasdus war eemahzit zilweka walodu runat. Zilweka walodas noluhs ir, ziteem faut ko finamu darit ar fkanu peepalihdsibu. Bet ari ziti dsihwneeki gan fasinojas faivà starpà ar wineem eefpehjamàm fkanam par draudofchàm breefham, gan peerwelt ar winàm faivas mihlestibas preefkchmetus. Kam naiv pasifstami besdeligu fkalée fauzeeni, kurus weenumehr dabujam dsírdet, tikko kahds wanags (waj kakis) putnu walstij rauga padarit postu. Schee fkalée fauzeeni pawifam isschkiràs no meerigàs, nekahda eenaidneeka netrauzetàs widschinafchanas. Schos fkalos fauzeenus no prot neween zitas besdeligas kà tuwa posta finas, bet ari, kà daudskahrt esmu eewehrojis, swirbuli, kuri tamdehl tuhdał falaischas schagaros, un tapat ari wistas, kuras tamdehl nekaiwejas faut fur pafpahnes meklet. Sunz rej pawifam zitadi duftmodamees, zitadi preezadamees, zitadi faut ko gribedamis un luhgdamees. Wista klukst it meerigi, zahlus wadidama; betzik lepni un sparigi wina neladsina, kàd wina olu isdehjußi. Behz Darwina mehrkakis Cebus Azarae Paraguajà, kàd winsch istrauzets, issauz masakais kahdas fefchas faivadas fknas, kuras fazel pee ziteem mehrkakeem winam lihdsigas juhfmus. Lai gan tà tad newarefim noleegt, ka ari ziteem dsihwneekem ir faiva waloda, tomehr zilweka un zitu dsihwneeku walodu schkir talyda plaißma, fura

nekahdeem lihdsekleem nawa islihdsinama. Schis plaifmas raditajs un usturetajš ir zilweka deewischligais gars, kurſch radijis walodu un attihstijees walodā.

Ziteem dsihwneekem truhſt eefpehjas attihstitees; weena dsihwneeku fuga ir gan gudraka par otru, bet ſchi gudriba paleek muhſchigi ſinamā fugā weenada. Tamdehſt nawa lopu fugu kulturwehſtures. Tikai zaur gara apdahwinatā zilweka drefuru reti is ziteem dsihwneekem eeguhſt leelaku weiklibu un faprafchu, neka ziti tas pafchas fugas dsihwneeki. „Garajā ſihlonu rindā, kuri fekoja dabā weens vtram no eefahkuma lihds beigam, bija teefcham,” faka Klaudijs, „tas, kas ar muguru ſtahw pee chaosa (pafaules eefahkuma) pilnigi tahds pats, tahds tas, kas iſſteeps fawu fmezeri paſtaras deenas drupās.” Ka dseguse dehi zitu putnu ligsdās, to jau wezee greeki un romeeſchi mahk ſtahſtit, bet fa dseguse jau aifwehſtures laikos, jau indoeiropefchu kopdfihwes laikos, tapat „**kuklo-juſi**”, fa ſcho baltu deenu, to peerahda winas wahrods dauids indoeiropefchu walodās, kuru wina dabujuſi no fawas **kukofchanas**: ſanfkritu walodā kokila = greeku κοκκυς (kokkis) = lat. cuculus = wahzu Ruckuck, fal. kukot, leit. kukoti. Bet ja nu ta israhdiſees, fa ziteem dsihwneekem nepeemiht ne wiſmasakā attihſtibas eefpehja, tad weegli no protams, fa wini nekahdi newar buht peepalihdsigi to iſſkaidrot, kas attihſtijees un attihſtas, proti zilweka walodu.

Daschi pehtitaji faka, fa waloda attihſtijufes is dabas ſkanam, pawalſtneekeem fawu wirſaiſchu runatas ſkanas nesinot un newilus atkahrtojot. Trejadā ſinā buhtu tahda eedomata atkahrtoſhana walodas attihſtibas ſinā no leela ſvara. Kad ziliwels fahla uſ fawu dabas

doto stabuli puhst, is kuras wareja daschadas fkanas is-wilinat, tad mums gan jadomā, kā weens zilweks ispuhta nejaufchi tahdu, bet otrs zitadu fkanu. Scho fkanu fahkumā gan newareja ne-attihstito organu dehl buht milsum dauds, kā M. Müllers un Abels domā, bet to-mehr ari pirmajā fkanu masumā bija gan raibums, kuru pareisi waretum apsihmet ar latieveeschu parunu: weens runaja kā zuhka, otrs kā sofs. Bet peenemot teoriju, kā waloda zehlu fees, wirfaifchu walodu atfahrtojot, weegli isskaidrotos walodas weenadiba katras zilweku kopibas starpā. Otrfahrt buhtu ari nopratams, kā wa-loda attihstijufees; jo fekofchee augumi buhtu tā manto-juschi preefchejoscho augumu walodas mantas. Trefcham fahrtam waretum tā weegli nofahrst, kā is kaiflibas pilnajām dabas fkanam, is fahpju, duftmu, gawilu fauzeeneem un kleedseeneem wareja attihstitees meerigā atstahstitaja waloda; jo atfahrtojot zita juhmas, kuras muhs paſchus naw fagrahbuschas, bet kuras tikai fajuhtam ar atminas ſpehka peepalihdsibu, protamis paſaudēs ſchis juhmas atfahrtotaja mutē fawu kaiflibas wareno ſparu. Bet ja waizajam, kā tad wirfaifchi attihstija fawas finamās kustefchanas un fkanu juhmas, kā wirfaifchi nahza pee fawām fkanam, kuras winu peederigajeem bija kā preefchihmes atfahrtojamas, tad ſchi teorija mums neko nesin atbildet.

Jaunakājā laikā Lazars Geigers (Der Ursprung der Sprache) uſtahdijis jaunu mahzibu, kura zaur fawu af-prahtibu greesuſi us fewi wiſu mahzitu wiſru wehribu.

Pirmais gara dſihwes pakahpeens ir muhſu peezi prahtu fajutumi. Bet is muhſu peezeem prahteem ir wiſ-augstakee, wiſwairak attihstamee dſirdes un redses prahts.

Zaur fawu redses prahru pehz Geigera zilweks pazeļas augsti pahri par ziteem dīhiwnekeem, ne tāhdā sīnā, it kā zilwekam buhtu wifu gaifchakās azis, bet tanī sīnā, kā zilwekam peemiht leelaka spēhja iſſchķirt preekfchmetu redsamās daſchadibas, fewifchķi preekfchmetu daſchados weidus un daſchadās kustefchanās. Tamdehļ Geigers ne-uſluhko, kā ziti, auſis un ſkanas, bet azis un gaifmu par walodas zehlejam. Mās ko zilweks matija fahkumā un ſchis māsumis pastahweja eekſch tam, kas zilwekam bija wifu tuvākais. Zilweks fahkumā eeweħroja tik to, kas atteezās uſ winu pafchu un wina apkahrti. Tikai weens weenigs walodas preekfchmets domajams pafchā fahkumā. Schis pirmais preekfchmets, kurſch peefchķihra pirmajai ſkanai nosihmejumu, pehz Geigera domam melejams azim redsamā mutes kustefchanā, ar kuru fa-weenojas ari kaut kahda ſkana; pirmais walodas preekfchmets bija „pirmajam walodas iſſauzeenam gan pilnigi lihdsiga redseta un dīrdetā mutes kustefchanās. Tā kā ūchinī fahkumā waloda un winas apsihmetais preekfchmets bija weens un tas pats, tamdehļ wina bija ūprotama.“ Schis walodas pirmskānis pahrgrōsijās nosihmejumu un ſkanas sīnā un bija, ja atlauts tā fazit, padehklis pehzakājam leelajam wahrdu pereklim. Lai gan Geigers ūrakstā par walodas fahkumu parahda apbrihnōjamu af-prahribu un augstu mahzibū, tomehr newaram wina domami peebeedrotees; jo pahrleeku ſchaurs ir tas pamats, kuru wintsch eerāhda walodai, un tamdehļ ari ta wareni diſcha ehka, kuru wintsch uſzehlis uſ ſcha pahrleeku māsa pamata, naw ūtahwetaja, bet gruweja.

Rahdā iſ ūweem peefchmejumeem (252. l. p.) Geigers ūfaka, kā ar wahrdeem bija gan ūbeedrotas gihmja mu-

kuļu gestikulāzijas, kuras newareja palikt bēs eespaida uš pafchu fkanu. Uš ſcho Geigera iſfo aifrahdiſumu pamatodamees, Stengels mehgina (Die Anfänge der Sprache) domas nodibinat, ka zilweks ehſdamſ efot atradis pirmās artikuletas fkanas un winu nosihmejumus. Zilwekam baribu uſnemot, kustas mute un winas daļas. Schi mutes kustefchana efot pahrivehrtuſi pirmatnes zilweka fauzeenius, kuri winam ehdot iſſchahwās, artikuletas fkanas. Ra behrns ar silbu ma, mam apſihmē mahti un tapat ari ſawu pudeliti, tas pehž Stengela naw wiſ tā nejaufchi notizis, bet tam wajadſejis tā buht.

Ja kustinam muti, it kā baribu uſnemtum, t. i. ja pamihſcham atweram un aifweram muti, tad rodas, balsij pee tam fkanot, silbas **pa** un **ma** pafchas no fewis. **Pa** un **ma** ir indoeiropeefchu faknes. Sanskritu walodā „**pa**“ apſihmē „barot“; abas faknes atronamas dauds wahrdos, kuru nosihmejumi atteezas uſ ehdeenu un dſeheenuu: kā pupi, pupas, latin. panis = maiſe, latin. pappa = beesputra, latin. mamma = mahtes fruhts u. z. Papa un mama neapſihmē tikai indoeiropeefchu walodās tehwu un mahti, bet ari zitās walodās, un proti pa leelu leelakai daļai papa = tehwās, un mama = mahte; bet pee indianeeſcheem Tukurā papa nosihmē mahti.

Tā ka behrns ſihſhot ſtumda ſawu mehliti ſchurp un turp, tamdehł wahrdi, kuri ar ſihſchanu ſtahw fakarā, pareiſi eefahkas ar d waj t; dels, tite u. z.

Laisot iſſchaujam mehli pa muti ahrā, tamdehł laiſſchanas nojehgumos atronama silba, kura eefahkas ar l: laiſit, luhpā u. z.

Puhſhot riſkojamees trejadi ſaweem organeem un tamdehł ari fastopamas indoeiropeefchu walodās trihs

faknes preekfch nojehguma „puhst“. Puhsdami waj nu isdwefcham gaifu zaur tuwu kopotam luhpam, zaur fo iszelas buris „w“ (wahzu wehen, latweefchu wehifch), waj ari zaur fakneebtam luhpam, zaur fo dabifki is-puhfcham p, b, f (puhst, puhflis, latin. pustula = puhte, wahzu pusten); bet trefcham kahrtam puhfcham ari, gaifu islaisdami gar mehles galu, kuru papreekfchu peefpeefcham pee sobu fmaganam un tad ahtri atwellkam atpakał, zaur fo iszelas d, t (kreewu дутъ = puhst, wahzu duten, latw. duhmi).

Teefcham, newarefim gan leegt, ka organu rihko-fchanas naw bijusi pee flanu radifchanas no leelum leela swara; teefcham, puhsdami ispuhfscham newilus silbu „pu“ u. t. pr.; bet kad Stengels domà, ka wifus wahrdus ta war isskaidrot, tad wina domam newaram peefleetees, jo leelum leela wahrdu pretojas tah-dam isskaidrojumam. Tamdehł deres nūms wehl us ziteem zeleem aishrahdit, pa kureem staigadami kluhstam pee wahrdu fahkuma.

Sawu rakstu eefahkdami ar feno laiku domam par walodas fahkumu, aishrahdijam us Demokrita un Hera-kleita, fcho diwu greeku filosofu teorijam. Abas schis teorijas ari jaunakajos laikos atraduschas domu beedrus.

Ka wifus flawenakais Demokrita mahzibas turpintais minams Harifs, kas fawā „Hermā“ ta spreesch: Nūms waretu prahktā nahkt walodu usskatit ka kahdu wifas pafaules tehlu, kurā wahrdi buhtu usluhkojami it ka fewifchku radibu, fewifchku preekfchmetu figurās jeb sīhmejumi. Bet jafchaubas, waj buhtu tas ta pareisi. Jo tehli un sīhmejumi ir darinati pehz kahda originala. Ram eefpehja, originalu pasikt, tas wares

ar fchis pafchas eefpehjas peepalihdsibu ari pasiht originala tehlus, winam lihdsigus sihmejumiis. Ta tad wajadsetu, ja pateesi waloda buhtu kahds pafaules tehls un wahrdi pafaules preefschmetu sihmejumi, katram, kas peemehram galdu pasiht, ari pasiht galda, fcha originala, sihmejumus wifas walodas: t. i. katram wajadsetu wahrdus „galds“, freewu столъ, wahzu der Tisch, latinu mensa, greeku τράπεζα (trapeza) lafot waj dsirdot, tuhlin pasiht wifus fchos wahrdus ka galda sihmejumus jeb fazifim galda nofaukumus. Bet kas gan, latinu waj greeku walodu nemahzijees, eedomafees wahrdus „mensa“, „trapeza“ dsirdeams waj lafidams, ka fchee wahrdi apishmē galdu? Tamdehl waloda ne war buht nekahds pafaules tehls; wina ir zilwela fawstarpigia nolihguma raschojums. Ta Harijs spreesch par walodu.

Bet us tahdu spreedumu mums wifu pirms ja atbild, ka walodas, kahdas tagad fastopamas, nebuht naw uuluhkojamas ka pafaules tehl, lai gan pehz muhsu pahrlezzinachanas pirmatne wahrdi pa labai dałai bijuschi, ar greeku filosofu runajot, fkanu jeb fkanoschas bildes. Mums ir daschadi tehl, daschadas bildes; ir gan tahdas, kuras us mata lihdsinas originalam, gan ari tahdas, kuras originalam naw tik lihdsigas, bet tikai us to puši, ka mehdsam fazit. To pafchu redsam ari pee fkanu bildem jeb waherdeem. Mehginot dabā dsirdetam fkanam atfkanas ar muhsu runajameem organeeem radit israhdiſees daudskahrt, ka mums truhfst eefpehjas fcho nodomu pilnigi isdarit. „Schwing fch fchwang fch“ ir isdewifees fkanu bilde, jo wina atgahdina mums it labi tos fkanas, kuras iszelas iskapti bruzinot, tapat

ari „brifch“ ir deesgan laba foku „brifchkeschanas“ atfiana; ari „plaifch“ ir deesgan lihdsigs tai fkanai, kuru isdfirdam, kahdam preefchmetam uhdens eekrihtot. Bet lafot un dsirdot tautas dseefmu

Safatika Deewis ar welnu

Widu juhras us akmina;

Pafchi diwi briku braku,

Sobentini „fchmigu fchmagu“ jeb „fchmika fchmaka“ newaresim wis fazit, ka „fchmigu fchmagu“ jeb „fchmika fch:nača“ buhtu pilnigi isdewufees sobenu zirteenu atfiana. Gribedami gowis bisinat, fakam „bss“. Lai gan fchi fiana nebuht naw pilnigi lihdsiga dunduru ruhfschanai, tomehr gowim winu isdfirdot fchaujas atminā dunduru ruhzeeni un fcheem ruhzeeneem fekofchee duhreeni un gowis fahk bisot. Peewestee peemehri peerahda, ka zilweks rada gan labas, gan wahjas fkanu bilden; bet faweeim atwasinajumeem fchis dabas fkanu atfianas mahza muhs, 1) ka winas ir augligi zelmi, is kureem isaug dauds atwaschu: brifch, brifchket, brifchkinat, brifchkiš, brifchi = schagari, brifchkeschana; bss, bisot, bisinat u. t. t. 2) ka winas sawos atwasinajumos daschreis attahlinas no dabas fkanam tik tahlu, ka fotografijā gruhti, jau daudsfahrt nemas naw eefpehjams originalu pasikt, p. p. bisot, bisinat. Kas gan fchos wahrdu dsirdot fchkitis dunduru ruhzeenus dsirdam? Ka dseguses wahrds daschās indeiropeefchu walodās (freewu kykyuka, wahzu Kuckuck, sanfkrita kokila, greeku koffiks, latinu cuculus) ir tihra dseguses **fukofchanas** atbalfs, par to naw gan ko fchaubitees.*)

Schis **fukotajs** putnis ar

*) Daschi ir gan fcho dseguses wahrdu atwasinajuschi no sanfkrita sañnes kük = fault; bet ta naw pareisi; jo „fukot“

laiku widuswahzu walodā pahrwehrtees fawa wahrdā
 fkanā par „gouch“, kurſch nemas mums wairs neatgah-
 dina putnu, kas **kuko**. No fcha peemehra waram mah-
 zitees, ka, tapat kā iſkatru bildi, tā ari fkanu bildes
 war laika ſobs tā noktimī, kā bildēs originals wairs
 naw pasihstams. Daſchās indeoiropeefchu walodās k u k o -
 tajs pafaudejis fawu wezo wahrdū un peenehmīs tāi
 weetā zitu wahrdū, kurā kufotaja balfs wahji waj nemas
 naw ifſſirdama, p. p. leifchu gege, geguze = dſeguſe.
 Bet leifchu walodā ir ari wahrdās „k u k u t i s“ =
 greeku kuku-fas, bet fchis neapſihmē „kukotaju“ dſeguſi, bet
 „tutotaju“ bada dſeguſi jeb bada tauri, kuru daudſ ap-
 ſihmigaki latweetis noſauz pehz fcha putna balfs par
 bada „t u h t i“ = leifchu tutlis. Schis leifchu „kukutis“
 greeku kuku-fas mahza muhs, ka wahrdi, kuri raditi
 pehz dabā noklauſitām fkanam, neapſihmē tikai to preelfch-
 metu, no kura ſinama fkanā noklauſita, bet ari fchim
 preefkchmetam lihdsigus preelfchmetus.

Wifū to eevehrojot, mums buhs ja-atsihſt, ka, ja
 pat waloda fahkumā buhtu bijuſi tihra dabas fkanu
 atfana jeb fkanu tehls, kurā katriſ pafaules preelfch-
 mets pehz fawas fkanas bahtu bijis pasihstams, tomehr
 fchim fkanu tehlam buhtu wajadſejis laika strahwā
 nodilt un fcha tehla gabaleem tā ſafdkobitees un fagro-
 ſitees, ka fchis nodiluſchais, fagrositais fkanu tehls ne-
 lahdi newaretu lihdsigs buht fawam originalam; pee-

ſewiſchkaſa nosihmejuſā, t. i. kā dſeguſe (kukuls) ſault ir pamata
 nosihmejuſā un iſ fcha ſewiſchka nosihmejuſā iſzehlees sanskrita
 walodā wiſpahrigais nojehgums „ſault“. Neba wiſpahrigice, bet
 ſewiſchkec nosihmejuſi ir pirmatneji, kā jau Adams Smits pareiſi
 pret Leibnizu iſſazijās un kā to redſejām Abela pehtijumus apzeredami.

tiktu, kad tik mums buhtu eespehjams daschus fcha tehla gabalus pasiht.

Atspehkojuſchi Harifa eebildi pret teoriju, pehz kuras waloda ir dabas auglis, apluhkoſim nu, waj Harifa teorija war kritikas preefchā pastahwet.

Nemſim walodu zilweki fawſtarpi gu falihguma augli efam. Bet kā tad zilweki wareja falihgt fawā ſtarpa pefchākirt jaunraditeem wahrdeem ſinamus nosiħ-mejumus, kad truhka falihgħchanas liħdsekla, walodas? Uſ taħdu waizajumu waretu gan atbildet, ka ir ari waloda bes wahrdeem. Kas gan to leegs. Jo kas gan neſin, ka mahte, no fawa behrnina ne wahrdū nedfir-dedama, to mehr faprot, ko behrninfch grib un ko wiñfch negrib. Jo ir, ir jau gan faprotama waibstu waloda, kura fenajā pirmatnē bija bes fħaubam no dauds lee-laka fvara, neħħa tagad. Wifha meħmà daba, katra radiba runa mums deesgan faprotamu walodu bes wahrdeem. Schini sinā warām it pareiſi runat no Deewa walodas. Pareiſi un apbriħnojami jaufi Dawids dseed fawā 19. dseefmā: Debesis iſteiż stiprā Deewa godu un iſplatijums pafludina wina rokas darbu.

Bet kā gan zilweks nahza uſ domam, besiwalhru walodas weetā atrast jaunu wahrdū walodu? Kā tad nahza zilweksam prahħta fawas raditās flanas isleetot preefchmetu apsiħmeħchanai, kad wiñfch is peedsiħwo jumeem nemaj nesiñaja, ka flanas taħdam noluħtam noder. Par fħo fchlehrfli neħħidi nespħej pahrikluht teorija, pehz kuras walodu radijis zilweku falihgum, zilweka apsinigħ nodom. Kā weħsturigajā laikā redsam walodu attihsta-mees bes apsinas, bes nodoma, tā ari walodas fahkumā newar buht runa par falihgumu, nodomu.

Wisjaunakajā laikā gan daschi, kā Schleiers un Esperanto, pastahwoſčas walodas reebigi fabojodami, ir nehmufchees ar nodomu jaunu walodu zept un ſcho walodas ihgnaino fabojumu par „pafaules walodu”, par „starptautifku walodu” iſpaust un wiſwifadi eeflawet. Bet walodas fahkumā nebija kō fabojat un famaitat. Tamdehēt Demokrits naw atradis starp walodas pehtitajeemi nekahdus eevehrojamus domu beedrus, iſnemot apzereto Harifu. Bet toteef jo leelaks ir Herakleita pefkriteju ſkaitš, kuri, lai gan fawās mahzibās ſchā wajtā iſſchikirdamees, tomehr wiſi tanī ſinā weenojas, kā waloda ir dabas auglis.

Sche eevehrojamas diwi teorijas, kurām M. Müllers pefchlihris deesgan ehrmotus wahrdus, „pah-pah- un wauwau-teorija”.

Pehz pah-pah-teorijas waloda zehluſees iſ newilſcheem preeka, fahpju, iſbrihnifchanas iſfauzeeneem. Lai gan nebuht naw noleedsams, kā iſ dedſigu juhſmu pahrpilditām fruhtim daudſkahrt iſſchaujas newilus daschadi fauzeeni, tomehr naw eefpehjams iſ ſcheem iſfauzeeneem iſſkaidrot wiſu walodas bagato wahrdū krahjumu.

Wauwau-teorija dabujuſi fawu wahrdū no funa reefchanas. Gewehrojot, kā zilweks fajuht un ſanem walodas flanas zaur dſirdes prahtru, wauwau-teorija mahza, kā ſchis dſirdes-prahtrs zilwekam dewis tās ihpafchibas, pehz kūrām wiſch noſauzis preefkchmetus; pirmatneji wahrdi ir dabā noklauſitu flanu atbalsis, waloda radijuſees zilwekam noklaufotees daschadu kustonu balsis, noklaufotees daschadas flanas, kuras peemih preefkchmeteem un preefkchmetu kustefchanai; tā peemehram wauwau noſihmeja funi un reet, meh = aita un

ka aita brehkt, muh = gows un maut; brixs braks, schwing schwang u. t. pr. Schai teorijai dauds pectriteju, bet ari deesgan pretineku.

Ka walodās fastopami deesgan wahrdu, kuri gan ir tihras dabu fkanu atfkanas, gan ari atfit masakā waj leelakā mehrā pehz dabā dsirdamām fkanam, to gan neweens newar noleegt. Jo ari muhsu laikos wehl dabujam daudskahrt peedshwot, ka preefschmeti dabu wahrduis pehz tam fkanam, kuras peemichtnofauzameem preefschmeteem. Kas gan neatmineees mašo neezinu, kurſch krikſteja preefſch neilga laika wiſas malu malas un no fhis fawas krikſteſchanas nefas wahrdu „kri kri“. Tſhetras indianeefchu tautas, eepasihdamas ar biſi un nepeentemdamas bifesnofaukumu no faweeim uſwaretajeem, peefſchlihrufchais, neatkarigi weena no otras, ſhim ſchaujamajam rihkam wahrdu pehz fkanas, proti „pu“. Bet wauwau-teorijas pretineeki, iſlobidami wahrdu ſaknes ifindoeiropeefchu walodam un dibinadamees uſ ſcheem iflobijumeem, eebild pret ſcho mahzibu, ka indoeiropeefchu pamata walodā ne-efot ne jaufmas no dabas fkanu wahrdeem; pehz dabas fkanam raditee wahrdi, kuri daschās walodās fastopami, efot jaunaku laiku behrni, kuri peerahdot, ka tikai jau zik nezik attihſtitā walodās apſina rihkojuſi un raschojuſi walodās fkanas pehz dabas fkanam. Tomehr ſchi eebilde naw pateeſibā nekahds nepahrſpehjams ſchkehrflis wauwau-teorijai.

Ka katra ſinatnes jautajumā mums jaifſkaidro neſinams zaur ſinama peepalihvſibu, ta ari walodas ſahkuma iſſkaidrojumā mums jafargas neſinamus, nepasihſtamus ſpehkus talkā faukt. Pret ſcho pirmo ſinatnes likumu apgrehkojuſchees daudskahrt wauwau-teorijas pee-

kriteji, bet daudskahrt ari winas pretineeki, kā peemehram M. Müllers, weens is sihwakajeem wauwau - teorijas pretineekeem, pehz kura mahzibas walodu radijis gara instinkts. Bet par nelaimi neweens nesiu teikt, kas tas par instinktu. „Zilwels pasaude“, faka flawenais Müllers, „fawus instiktus, tikko wini wairs naw wajadsigi . . . Ta issika ari tas raditaja spehks, kas eefpehja katru fmadsenēs eefchahwufchos wehrojumu fkanas issfazit, tillichds fchis spehks bija peepildijis fawu usdewumu, fawu mehrki.“ Tahds isskaidrojums, kas keras pee nepashstameem, fchleetofchi pasudufcheem spehkeem, naw nekahds isskaidrojums. Ja mums, pamatojotes us pasihstameem spehkeem, nebuhtu eefpehjams walodas fahkumu isskaidrot, tad mums buhtu ja=atsihst, ka tahds isskaidrojums pa-wifam naw eefpehjams. To eevehrojot, mums buhtu ta jau wisi spehki, kuri tagad waloda nomanami, janem paliga pee walodas fahkuma isskaidrofchanas. Ta tad redsedami, ka wehl fcho baltu deenu wahrdi rodas pehz dabas fkanu parauga, mums buhs ja=atsihst, ka fchi spehja, radit walodas fkanas pehz dabas fkanam, jau meklejama walodas fahkuma. Schini pahrleeziba newar muhs famulsinat indveiropeefchu walodu faktu islobijumi. Jo eevehrojot, ka waloda weenumehr pahrgrosas, waj nebuhtu pahrleeku leela pahrdrofchiba fazit, ka is indveiropeefchu walodam islobitas faktus — wifas bes schaubam esot usluhkojamas kā zilweka pirmas walodas fkanas? Wifu pirms, walodas fahkumu isskaidrojot, pa-wifam nepareisi indveiropeefchu walodas ween eevehrot, mums ja=apluhko ari zitas walodas; jo masak kahda waloda attihstita, jo wairak wina der muhsu noluhsam. M. Müllers, kurfch tik sihwi apkaro ta no wina eefauktos

wauwau-teoriju, negribot pabalsta fcho mahzibu, aistrah-didams uſ to eewe hrojumu, ka fineefchu walodā warens daudsums ſkanu wahrdu. Jo kamdehļ ihpaſchi fineefchu walodā fchis daudsums tahdu wahrdu? Tamdehļ gan, ka ſche pirmatneji wahrdi, fawā ſtarpa neſaweenodamees nekahdā neſchkelamā ſopibā, uſglabajufchi dauds leelakā mehrā fawas pirmatnes ſkanas. Bet atteezotees uſ indeiro-peefchu faknem mehs waizajam ar Steintalu (Zeitschrift für Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft): „Waj tu biji ūlaht, kad iſ pirmatnes zilweka kruhts iſſchahwās pirmā walodas ſkanā? Un waj tu ſaprati wiņu? Jeb waj pirmo zilweku pirmatnejās wahrdu faknēs uſglabajufchās lihds tewim — ſimtſtuhkſtoſch*) gadus? Waj tās, kuras tu dehwē par faknem un kuras pateeſibā ari war buht faknēs, ir ari pirmatnes faknēs? Waj taiwas faknēs wezakas kā 5000 waj 6000 gadus? Rāhdā mehrā wiņas gan pahrgrosijufchās ſenakos gadu tuhkuſtoſchos? Kā gan pahriehrtuſches ſcho faknū nosihmejumi?“ Bes tam, leetu pareiſi apzerot, atradisim ſtarp indeiropeefchu faknem ne maſumu tahdu faknū, kuras wiſweenkahrfchaki un wiſlabaki iſſkaidrojamas kā dabas ſkanu atſkanas. Mumis wajaga tikai atſwabinatees no paraſtajām ne-pareiſajām domām, kuras pahrvaldija un pahrvalda ari wehl tagad dauds walodas pehtitajus. Salihdsinataja walodu ſinatne, nowesta nezelā no indeefchu gramatikeem, labu laiku melleja un meklē daudſkahrt wehl tagad iſ-lubitajās indeiropeefchu faknēs wiſpahrigus nojehgumus

*) Zīl wezs zilweku bſimums, par to daschadi ſpreesch. Daschhi runā no miljoneem, ſimtſtuhkſtoſcheem gadu, dascheem peetek mehrenakš gadu ſkaitis.

kā faknes pamata nosīhmejumus, iš kureem ziti finamās
 faknes atwaſinajumu nosīhmejumi efot zehlufchees. Tā
 peemehram daschi pеefchir indeoireopeefchu faknei „ku“,
 „kuku“ (atfahrtots), „kuk“ (paihfinats iš kuku) kā pa-
 mata nosīhmejumu „faukt, blaut, faukt“ un ifskaidro
 no ſcha wiſpahrigā nosīhmejuma tad nosīhmejumu
 „кукушка, Kuckuck, kukot“. Bet zik dabigaki, ween-
 fahrſchaki un ſinatnes prafijumeem peemehrigaki ſche
 eefahkt ifskaidrojumu pawifam no otra gala, t. i. uſ-
 luhtot „kuku“ par **kukotaja** atbalsi ar nosīhmejumu
 „kukot“, „dseguse“ un no ſcha ſewifchka nosīhmejuma
 notift pee wiſpahrigajeem nosīhmejumeem „faukt“,
 „blaut“, „faukt“. Leetu tā apzerot naiv maſunis taħdu
 indeoireopeefchu faknu, kuras it weegli ifskaidrojamas kā
 dabas ſkanu atſkanas. Pehz Kurti'a (Die Entſtehung
 der Sprache durch Nachahmung des Schalles 52. I. p.)
 fastopamaš starp 100 pirmajām faknem, kuras pasīh-
 stamais walodu pehtitajs Augusts Fiks (Vergleichendes
 Wörterbuch der indogermanischen Sprachen) nostahda kā
 indeoireopeefchu pamata tautas peederumu, ne maſak kā
 27 taħdas faknes, kurām nosīhmejumi, kā: duhkt, ruhkt,
 faukt, blaut, gawilet u. t. t.; tā p. p. ark, u, ur,
 kar, ku, krūk, ga, gar.*). Taħdas faknes ar „duh-
 fchanas un ruhlfchanas“ nosīhmejumeem mums it kā
 bahſtin uſbahſch domas, kā ſchim faknem par pamatu
 dabas ſkanas.

*) Uſſihmeto faknu ſkanas atſkan muhsu auſim wehl ſkanati
 un ſaprotamaki, ja winas atfahrtojam, taħduſ atfahrtojumus pee-
 dſihwojam pee behrncem, taħdi atlaħtōjumi pirmatnes laikā doma-
 jami, p. p. arkarkark, uuu, ururur, karkarkar, kruckruckrul, gagaga,
 gargargar.

Daudskahrt flehpjas gan dabas flanas ari wahrdos, kuros mehs tahdas wairs nemas nefajuhtam. Nemsim p. p. wahrdus: pluhdi, pludi, pludini, pludinat, pluhst, peldet, wezindeefchu plu-ti = pluhdi, greeku πλύνω (plino) = fkalot, πλέω (pleo) = peldet, πλοῖον (ploion) = fugis, latinu pluit = (leetus) lihst. Ram gan dsirdot waj falot fchos wahrdus nahks prahtâ lihdsiga, dabâ dsirdama flana? Un tomehr fcho wahrdu fakni islobidami, teekam pee flanas „plu“, plupluplu (atkahrtota), kura mums atgahdina flanu uhdens fkalofchanos, uhdens plaikstefchanu un kaut kahda preefchmeta wehja pliwinafchanos. Ja fchis isskaidrojums pareiss, tad is wina redsams, zik augliga war weena weeniga dabas flana buht wahrdu krahjuma finâ.

Ramdehl muhfu ausis wairs nefajuht nekahdas flanas tahdos un lihdsigos wahrdos, tas weegli isskaidrojums. Mums wairs pee walodas naw wajadsigi tahdi lihdselli kâ dabas flanas, un tamdehl mums ari daba wairs naw tahda flanofcha, kâ pirmatnes zilwekeem. Mehs isschekiram milsum dauds leetas, kuras fchee naw isschekirufchi, bet flanas, kuras flandina zilweki, kustoni un daba, mehs kâ neisschekiram kâ wini, zihna fawu dsirdes spehku trinot un asinot. Pasifstama leeta, kâ meschonu tautam fewischki labs dsirdes spehks. Tad wehl naw ja=aismirst, kâ flanas mums nedara tahdu preeku, kahdu mehs redsam pee behrneem un kahdu nonmanam pee meschonu tautam, kâ kâ mums gruhti pareissi nopraft dabas flanu fwaru walodâ. (Sal. Kurti m. r. 14. I. p.) Bes tam wehl japeebild, kâ waloda weenâ pahrmainsfchanas gan flanu gan nosihmejumu finâ, kâ naw ko brihnitees, kâ ar laiku flanu bilde attahlinas

no originala tīk tahlu, īa winā originals grūhti, daudskahrt nemas wairs naw pāsihstams. Tagadejas walodas wahrdi un winu nosihmejumi muhfu apsinā fa-auguschi zeefchi, nefchikrami kōpā, wahrdi un nojehgumi stahw taifchnā fakarā; tifko p. peem. kahds ismetis wahrdi „pluhdi“, tuhlin usmostas klausitaja apsinā ar fchō wahrdi apsihmetais nojehgums, tamdeh īa wahrdi un nojehgumi fakaufejufches muhfu apsinā nefchikrami kōpā; pirmatnes laikā turpretim gan nebija tahdas taifchnās at-teezibas starp wahrdeem un nojehgumeem, wahrdi un nojehgumu fakara widutajas bija fkanas; ja kahds pee-mehram fazija „plu“, „plupluplu“, tad usmodas, to dsirdot, klausitaja apsinā fchī fkanā, fchī fkanā atkal modinaja apsinā to preefchmetu, kam no dabas tahda fkanā peemiht. Tamdeh pirmatnes laikā bija fkanas no tahda leela fwara.

Mums wehl atleekas eewehrot wisjauna ko Kurti'a rakstu (Die Sprachschöpfung 1890), kurā winsch mehgina peerahdit, īa walodas fahkums it weegli issfaidrojas is dabas fkanam.

Kurti eedala minetajā raksta pirmatnes wahrdus 6 schikrās: 1) juhfmu, 2) juhfmu pawaditaju, 3) waibstu, 4) kustonu brehkas, 5) pafaules fkanu un 6) simboliskos wahrdos.

1) Juhfmu wahrdi iszelas zilweku fatikmē is teem issauzeeneem, kurus zilweki, daschadu juhfmu pahrnemti, raida is sawām fruktim. Sche pirmatnes zilweks parahda leelaku dedsibu, warenaku fparu, neka kulturas zilweks; winsch atkahrt weenu un to pafchu fkanu diwi un wairak reis, us ko aishrahdha daudskahrt fastopamec atkahrtotee wahrdi fewischki meschonu, bet ari at-

tihstitu tautu walodās. Ussihmeſim ſche daschus juhſmu wahrdus: latweefchu ai, aiai, wai, waiwai, greeku αὶ (ai), αἰαῖ (aiai), latinu ah, wahzu ah, ach ir fahpju iffazitaji, ar lihdsigu ſkanu ha un he turpretim latinu waloda iffaka jautribu, greeku (ω) πόποι ([o] popoi) ir waimanu, iſtruhkſchanas iffauzeens, ar papau turpretim uſſauza Peruas wihi ſawām ſeevam, kineefchu i nosihmē to paſchu, ko muhſu ai, wai, bet holontolo-waloda ii ar preekfhejofchu infinitiva ſihmi „mo ii“ atlīhdsina no-jehgumu „fmeetees“, ka ari muhſu ii un wahzu hihi ir ſmeeklu interjekzijas.

Naw neko brihnitees, ſaka Kurti, ka tagad weenadi rakſtiti wahrdi warejuſchi ſenajā pirmatnē apſihmet daschadas juhſmas, ka kineefchu i un muhſu ii. Gewehrojot zilwela meefas weenadibu, bija gan tas ſkanas, kurās iffazijas fahpes, wiſur zitadas, neka tas, kurās preeks radija; tomehr war atgaditees, ka tas pats juhſmu wahrdas weenā waloda apſihmē fahpes un otrā preeku. Bet tahdi wahrdi ir tikai nejaufchi, pehz rakſta, un ne pehz ſawa fahkuma weenadi; jo weenadi rakſtiti wahrdi, daschadā hafsi iſrunati, der daschadu juhſmu iffazifchanai.

Juhſmu wahrdi pehz Kurti'a ir walodas wiſwezakais inventars. Bet pret juhſmu wahrdem daudſkahrt eebildets, ka wini ne-efot nekahdi wahrdi gramatikas ſinā, bet tikai nelokamas interjekzijas. Bet weegli peerahdams, ka ari wini ir awots, if kura iſwerd lokami wahrdi, p. p. wahzu ächzen, freewu oxatъ, axatъ, greeku αἰάζειν (aiazein) = waimanat (zehlees if wai man), greeku αἰαγμα (aiagma) = wai + man + as = wahzu das Ach und Weh, holontolo-walodas mo ii = fmeetees.

2) Juhſmu pawaditaji wahrdi neapſihmē juhſmas

pafchās, kuras iſwiſina ſinamas fkanas iſ zilweſka kruhtim, bet preefchmetus un notikumus, kurus pawada, ar kureem fabeedrotas juhſmas, un tamdehſ ari juhſmu fkanas, un preefch kureem zilweſ ſiredſeja fchis juhſmu fkanas par noſaukumeem.

Nemſim, kahds behrns, preeka waj eekahribas juhſmam pahrnemits, iſſauz pa! pa! pa! Tehws waj mahte, tuwumā buhdami, war fcho fauzeenu uſ fewi atteezinat un tā wareja papapa, pahiſinats papa, it labi apſihmet tehwu waj mahti, kā ari pateefibā to redſam neween indoeiropeefchu, bet ari zitu tautu walodās. Tā ari ziti behrna iſſauzeeni wareja par tehwa un mahtes noſaukumeem kluht, kā p. p. tata, toto, tete, mama, mumu, nana, waſa.

„Edomasimees tahlaki, kā pirmatnes dſimtaſ lozekli fkrejhjuſchi, lehkufchi, wahrdū falot, daschdaschadi kustejufchees, tad domajams, kā wini pee tam iſſaukuſchi fkanas, kā iii, mamama, papapa waj zitas kahdas; atminotees tahdas kustefchanās, wini buhs ari atgahdinajufchees fchis fkanas iii, mamama u. t. pr. Schis fkanas atfahldami un alkahrtodami, wini wareja, ſinamas kustefchanās darbibu paſchu no jauna neuffahkdami, weens otra apſinā ſinamas kustefchanās nojehgumu ar fchim fkanam modinat: iii, mamama, papapa un zitas fkanas tapa tā par fkanofchām ſihmem nojehgumam „kustetees“. Tā kā fchini nojehgumā nebija iſſchirkta ahtrakā un gaufakā kustefchanās, nebija ari iſſchirkts kustefchanās wirſeens, tamdehſ bija iii, mamama, papapa u. z. katris logifks uniwersumis; un mumis nebuhtu jabribynas, kād fchis fkanas fastaptum walodās kā wahrdus, kuri noſihmē gan lehkt, gan ailehkt, gan atpakaſ lehkt,

gan ari eet un nahkt. Bet ari kustefchanas riħkus wareja iii, u. z. apsihmet, proti kahjas. Kas fakams no kahju kustefchanas, tas atteezas ari us roku kustefchanos. Grahbħchanas, turefchanas, fneegħchanas, doxchanas, at-raufchanas, nemfchanas darbibu wareja paivadit tas-pafħas juhfmu fħanas, kuras ppeebedrojas lehkħchanas un eesħchanas darbibai." Us taħdu maħzibu par walodas attihstibu Kurti tizis pamudinats no eeweħrojumeem, fmelteem gan is mesħonu tautu, gan is indoeiropeefchu walodam, kuras ar minetajam fħanam apsihme minetos nojehgumus. No Kurti'a fawahktà peemehru krahjuma u fissim fhekk tħalli dašħus: indoeiropeefchu fakne i-eet; indoeiropeefchu fakne ma nosihmè meħrot, bet fenekka pirmatnè wina wareju si pēhż Kurti'a nosihmet eet, tamdeħl ka pirmatnè laikam meħroja ffreedami waj-folodami; pateesibba atronam egippefċhu walodā ma ar nosihmejumu nahkt un mai holontolo-walodā; nutka-walodā ma-nemt, botokdu walodā mu-eet; — lagam u walodā po-eet, botokdu walodā po-kahja un roka u. t. pr.

Bopps, flawenais walodu falihdsinatajas sinatnes dibinatajs, faka fawas 1833. għadha issdotas falihdsinatajas gramatikas preelfchwahrdos, ka winfch fawwā gramatikā negrib aiskahrt faknu noflehpunu, — eemeflus, kamdeħl p-ġemilhi sinamai faknei taħds un ne zitads nosihmejums; „meħs neismeklesim,” tee ir-Bopps wahrbi, „kamdeħl p. p. fakne i nosihmè eet un ne stahwet, nedjari kamdeħl faknu kopa sta (sta—wet) nosihmè stahwet un ne eet.” Salni sta gan jau daschi meħġinajuschi isskaidrot is-integerijietas st, ar kuxu kaut kahdam u-fauzam, lai winfch apstahtos, phee kam weħl isskaidrotaji ppebild, ka f-efot weenkaħrafħas kustefchanas apsihmetajis,

bet peebeedrotais t, kā jau greeku flawenais filosofis Platons mahza, apsihmejot kawekli, kawefchanu, tā tad f + t issakot kustefchanas kawekli; bet fakni i naw ne-weens raudsijis isskaidrot, tā kā Kurti'a mehginajums ir kā pirmais usluhkojams.

3) Tās pirmatnes flanas, kuras radijuši gihmja muškulu gestikulazija, Kurti nosauz par waibstu wahrdeem.*) Tā apzeretee papa,**) mama ūti weenkahrſchi isskaidro-jami kā luhpū wahrſtifchanas augli. Tahdā atgadijumā ſhee wahrdi nosihmetu ehst, ehdeenu, dsert, dſehreenu un wiſu, kas uſ ehdeenu un dſehreenu ſihmejas, kā ari redsam daschdaschadās walodās: latinu papare = kā behrni ehst, pappa = beesputra, freewu пить = dſert, tahitu papa = uhdens, ſenindeefchu papa = pupa gals; — greeku μάμη (mamme), latinu mama, botokudu mim = pupi, egipteeſchu moou = uhdens, ari mama = mahte war buht waibstu wahrds, t. i. ari ſhis wahrds war buht iszehlees iſ ſihfchanas flanam. Dwafchhofchana, puhſhana, ſpļaufchana, ſchlaudefchana ir awots, iſ kura iſwerduſchi waibstu wahrdi. Šenindeefchu walodās ah, nosihmedams dwafchhofchanu, atgahdina dwafchas wilze-nus; tanī paſchā walodā nosihmē pu tihrit, bet ſhis faknes wezakais nosihmejums bija gan pu — hst; ari mehs wehl tagad tihrijam puhſdami; tamdehļ ſhis nosihme-jumu lehzeens no „puhſt“ uſ „tihrit“ deesgan weegli noprota.ms. Šenindeefchu fakne kschu (= ſchlaudet)

*) Salihds. Stengela mahzibū 40. I. p.

**) Papa ar nosihmejumu tehwīs, mahte, Kurti usluhkoja, kā to jau redzejām, par juhsmu wahrdu; bet waibstu wahrduis apz-redams, wiſch issakas, kā papa, tapat kā mama, ari isskaidrojams kā waibstu wahrds.

fchkaud, tà fakot, tapat kà latweefchu wahrds fchkaudet.
 Greeku λείχειν (leichein) = wahzu lecken = freewu лизать =
 latw. laisit atgahdina mums mehles fkanu fchaudifchanos,
 kuru issleepjam is mutes un atwelfam mutê. Kineefchu
 walodâ si nosihmè gulet; Iai tik atfahrtovam fho wahrdu
 „sisi“, tuhlin tad fitifees muhsu aufis pasihstamas
 fkanas, — fkanas, kuras dsirdam zilwelkam meegâ puh-
 schotees. Kas gan leegs, ka muhsu wahrdi „krahkt“,
 „fchnahkt“, nenahk þar muhsu luhpam krahkdamu un
 fchnahkdamu? Bet starp wahrdeem un fkanam, kuras
 peemiht muhsu meefas darbibam, nawa wifur fakars
 tik weegli atronams, tà ar roku tauftamas, kà p. p. pee
 krahkt, kusch wahrdi tapat kà krahzejs krahz. Laika
 straumè wahrdi nosihmejumi pahrmainas un pah-
 grosas un nosihmejumeem pahrmainotes wahrdi pasaudè
 eeksheju fakaru ar jauneeguhtajem nosihmejumeem. Kà
 pamahzibas pilnu peemehru fchinî sinâ apzeresim lat-
 weefchu werbu tfchutfchet, tfchutfchinat. Kas gan dsir-
 dejis no gulofcha behrma fkanas iszelamees, kuras mums
 atgahdinatu wahrdi tfchutfchet? Un tomehr, man fchkeet,
 fhis wahrdi peefkaitams pee apzeretas wahrdi fchikras.
 Ka fhis manas domas pareisas, us to aisrahda pirm-
 kahrt tas, ka fhis wahrdi fastopams behrnu walodâ,
 kura waibstu wahrdi papilnam, otrkahrt tas, ka fchin
 wahrdam peemiht interjekzijas daba: tfchutfchu, behrin,
 tfchutfchu. Latweefchu mahtes eetfchutfchina fawus
 behrnus pee fawam fruktim, eetfchutfchina behrnus sihdi-
 das. Tfchutfchu ir tam fkanam lihdsigs, kuras fazel
 behrns pee mahtes frukts sihdsams un tfchutfchu no-
 sihmeja fenaki laikam gan „sihst“. Tà to leetu apzerot
 mehs atronam eeksheju fakaru starp wahrdi un nosih-

mejumu. Tà tad mahminas dseedadamas tschutſchu, behrnin, tschutſchu, fazija ar scheem wahrdeem: sihdi, behrnin, sihdi un sihdamas eemeedsees. Muhsu domas apstiprina eevehrojumi, fmeli si zitam walodam: kurwelfchu walodā (Graubindene) tschitſchar = sihst, maju walodās (indianeeschu zilts Widus - Amerikā): tschu, tschutſchu = mahtes kruhts, tschutſch = mahte.

4) Kustonu brehkas wahrdi ir tee wahrdi, kuri raditi pehz kustonu brehkas. Pee schis wahrdu schkiras peeder jau daudsfahrt minetais dseguses wahrds: freewu kykyushka, wahzu Kuckuk, latweefchu kufot, leifchu kufoti; fenindeefchu karava = krauklis; kineefchu walodā fauz gaili, kurſch muhsu ausim dseed kikiriku, par kiao, un kiao kiao nosihmè sche „gaili dseed“; sche minama ari latweefchu gagaga, gahgars = sofs, bada tu h te, widschinat, t. i. widshi widshi dseedat, grenlandeefchu mek = kasa, botokudu meh meh = aita, latweefchu behrnu walodā muh = gows, maut, wahzu wauwau, latweefchu wauwau, auau, amam = funs, kineefchu miau = kakis, wahzeefchu miau, miauen, mauen = nau, naut, naudet, no scha wahrda atwasinati naudens, naudulis. Rad kaki glaudam, tad schis issaka sawas patihkamas juhmas ar skanam: nuru nuru, waj muru muru; no schim skanam zehlufshees nurat, nura = brehka zilweks, nurdet (leifchu nurneti), murdet. No dascheem is ussihmetajeem peemehreem waram mahzitees, 1) ka kustoni neissfauz weenu weenigu apsihniagu skanu, pehz kuras weenigi buhtu warejis sinams kustonis sawu wahrdu dabut, bet wairak skanas, is kuram zilweks wareja weenu par sinama kustona nofaukumu isredset, p. p. nau un nuru nuru, 2) ka weena un ta paſcha skana war zita ausim

druſku zitada iſklaufitees, p. p. kineefchu un wahzu miau un latweefchu nau, wauwau un auau, nuru nuru un muru muru; bada dseguse dseed latweefchu aufim tutu, leifchu kuku (kukutis, bet ari tutlis, tututis leifchu wa-
lodā apſihmē bada dsegusi) un perseefchu teikā hud-hud = bada dseguse.

Pirmatnes zilweks wareja iſ kustonu daschadajām ſkanam daudſkahrt par kustonu noſaukumeem tās ſkanas iſredſet, kuras muhſu aufim nau wiſai apſihmigas. To eetvehrojot, newareſim noleegt, ka warbuht dabas ſkanas flehpjas daudſ kustonu noſaukumos, kuri mumis iſleekas no dabas ſkanam attahlu efam. Kurti aifrahda, ka pat M. Müllers, jau daudſkahrt minetais dabas ſkanu mah-
zibas pretineeks, faka, ωωω (fion) = funs (latweefchu ſ daudſ wahrdos zehlees iſ indoeiropeefchu ſ) warejis nosiſhmet trokſchna zehleju un rehjeju dſihwneeku un zel-
tees iſ faknes fu — trokſni fazelt. Ka jau nule ap-
zereteet wahrdi, naudet, naudulis, nura = brehka z i l =
w e ſ s, lepni pahrzirtufchees no kaka walſts, no fewiſchka
noſiſhmejuma, zilweka robeschās uſ wiſpahrigo nojehgumu,
ta ari gan „fu“ fahkumā nenoiſhmeja wiſpahrigo no-
jehgumu „trokſni fazelt“, bet fewiſchko nojehgumu „fu“
faukt, „fu“ eet. Ka muhſu „funi“, funā (kur wehl
indoeiropeefchu ſ usglabajees) galu galā meklejamia
dabas ſkana „fu“, pehz kuras indoeiropeefchi noſaukufchi
funi, uſ to aifrahda gan funa noſaukums perseefchu
walodā „kukur“ un darmiſcheku walodā „koa“, un fe-
wiſchki latweefchu faukt un leifchu faukt, t. i. kau
kau faukt.

5) Paſaules ſkanu wahrdi zehlufchees pehz paſaulē
pee preeſchmeteem noſklausitām ſkanam, p. p. pu =

bise daschu indianeeschu walodâs, mandschu tungtung =
 hungas, wahzu plâtschern = plaikstet; plaiksch, briksch
 braksch, brikschket, briksch brahfsch, brikschket, brikschki-
 nat un brahfschkinat, brikschis, brikschi waj brikschki =
 schagari, bribz, briku braku, brikt un braikt, kriksch
 krafsch, krafschet, krafschket, krafschis, krafschlis = kah-
 sula zilweks, schwing schwang, schwinkstet, schwihks
 schwahks, schwihkstet, schwahkstet, schwuhkstet, schwakstet,
 schwalstinat, schwadzinat, pinkstet, pinkfchet, pinkfche,
 pinkfchis, dimdet, wahzu bimbam. Pauls (Principien
 der Sprachgeschichte 143 u. sek. l. p.) ussikhmejis is wahzu
 walodâs kahdus 200 wahrdus, kuri atsit pehz dabas fkanam,
 ka: bambeln, hummeln, himmeln, puff, pussen, klimpern
 u. t. t. Tik pat dauds tahdus wahrdus waretum pehz Paula
 ari is wezałajam wahzu islofnem, tapat ari is greeku
 un latinu walodam fawahkt. Ra mehs pee tahdeem wahr-
 deem, peemetina Pauls it pareisi, fajuhtami eelfcheju
 fakaru starp fkanu un nosikhmejumu, tas gan wehl no
 katra is scheem wahrdeemi nepeerahda, ka winus wifus
 fhis fakars radijis. Jo peerahdams, ka laba teefä wahrdi
 tikai fawâ attihstibas gaitâ eeguwufchi tahdu fkanu waj
 nosikhmejumu, ka wini mums israhdas par dabas fkanu
 wahrdeem, ka p. p. wahzu rollen, pahrnemts is frantfchu
 walodâs rouler, fhis atkal zehlees is rotulare = ritet
 (ritelet), kurfsch tikai zaur atwañinajuma silbu l ar laiku
 eeguwis fawu dabas fkanai lihdsigu dabu. Bet tomehr,
 luhkojotees us schee peederofcheem wahrdeem wifâ winu
 daudsumâ, nekahdi wifur naw tahda nejaufchiba doma-
 jama, kahda pee nule peewesta wahzu rollen.

Gewehrojot, ka sche peederofchee fkanu wahrdi naw
 wifâs indoeuropeeschu walodâs weenadi, bet zitadi, eewehe-

rojot, ka tee wahrdi, kuxus walodu falihdsinataji newar is indeiroopeefchu faknem israfnat, ir fewifchki flanu wahrdi, mums buhs ja=atsihst, ka wini pa leelu leelai dałai ir jauni radijumi, radijumi indeiroopeefchu fawruhp-dsighwes laikā. Ta schini sinā pahrleezinajusches, mehs neatfihstam zaur tam neko zitu, ka weenigi to, ka walodas raditajs spehks, kurfch peemita pirmatnes zilwekam, ari tagad wehl naw isszis.

6) Simbolifki wahrdi pehz Kurti'a ir tahdi wahrdi, kuxi naw taischnas dabas flanu atskanas, bet preefschmetu redsamu ihpfchibu apsihmejumi zaur balsi. Ta p. p. bokudu walodā „a a“ = gailis; pehz Kurti'a schee ihfi no-rautee a neatgahdina gaila dseefmu, bet apsihmejot laikant wina lehzeenu ritmisko weenadibu. Holontolo-walodā pihles nofaukumis „bibio“ weenkahrfchi isskaidrojams no pihlenu bibinachanas, kamdehł ari it pareiñi Kurti peefkaita scho wahrdu pee kustonu brehkas wahrdeem; bet simbolifkos wahrduis apzeredams winsch faka, ka bibio ari warot taqt usluhkots par simbolifku glaimas wahrdu, jo i, ka schaura skana, apsihmejot kaut ko masinu, kaut ko kofchu un patihkamu. Wifs, ko Kurti faka par wahrdu simboliku, schkeet mums tihru neekofchanos efam. Par laimi Kurti'a apzerejums par ta wina dehwetajeem simbolifkajeem wahrdeem neispilda wairak la tilai weenu lapu. Bet daschi ziti walodas pehtitaji scho jautajumu apzerē dauds plafchaki, mahzidami peemehram, ka f no-sihmejot weenkahrfchu kustefchanos, bet r ritefchanu un neweenadu kustefchanos, st kaut ko zeetu, stipru un w kaut ko apału, mihiłstu, lihgojofchu. Schè pehz muhsu pahrleezibas katra eedomam fawa wała, tamdehł neder schim eedomam peegreest fewifchku wehribu.

Weenai fkanai wareja pehz Kurti'a pirmatnē daudī nosihmejumu buht,*) p. p. ma, mama = mahte, pupi, uhdens u. t. pr. Lai klausītajs waretu runataju saprast, zilweks lehrās pee wahrdū falikumeem; gribedams p. p. mahti apsihmet, zilweks wareja pee fkanas ma wahrdū peelikt, kuršch taifchni aisrahdijs us mahti, nemsim pee-mehram wahrdū, kuram bija nosihmejums „sibdinat“. Tahdi wahrdū falikumi dereja fahrtas apsihmeschanai, deklinazijai, konjugazijai, wahrdū fakot, wahrdū lozifchanai par pamatu; bet wahrdeem fawā starpā fawee-nojotees, iszehlās weenadu wahrdū neweenadiba, fkanu pahrgrosijumi; fchi fkanu maina atkal atpestija walodu no pirmajām jukam un peeschlikra walodai jaukumu un gresnumu.

Zilweka gara puhlini walodas ispehtifchanā naw palikuschi bes fēmem. Walodneeziba mums dahwajuši jau deesgan dīlus eefkatus walodas dabā. Tagad newaram wairs fchaubitees, ka wifas walodas, ari tās, kuras tagad lepojas krahfchnā kuplumā un gresnumā, bijufchas pirmatnē failas nabadsites, zehlufchās no ma-seem fahkumeem. Bet tahdi fchee fahkumi bijufchi, kā wini domajami, ta ir mihkla, kuru zilweka gars daschadi puhslejees atminet, — ta ir til gruhta mihkla, kā pehz daschu domam wina naw atminama, ta ir mihkla, kura lihds fchim wehl masakais naw galigi atmineta un is-fchirkta. No wifeem atminejumu mehgina jumeem kā weenkahrfchaka un dibinatakā usluhkojama ta teorijs, pehz kuras pirmatnē preeskheti un winu nosaukumi stahwejuschi eefchējā fakarā (kā waibstu wahrdi), pehz

*) Schint sīna Kurti'a domas lihdsinas Abela mahzibai, kuru schis smehlis is egipteeschu iezās walodas. Salihds. 21. l. p.

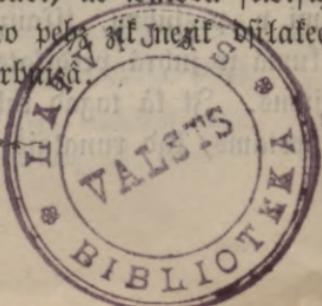
kuras wahrdos atfkanefchās preefkchmetem peemihtofchās fkanas. Pehz dabā dsirdetām fkanam zilweks wareja fawas fkanu un kustefchanās juhmas it weegli attihstīt, tā ka, f ch i t à to leetu usluhkojot, dabas mahmulina ar fawām daschadajām fkanam buhtu walodas mahzitaja bijusi, zilwekam preefkchā flandinadama to, kas zilwekam it fā dabas mahminas behrnam bija jarunā pakal.

Mums jadomā, ka sinamās kustefchanās juhmas, pamasinīnam attihstījuſchās un ka fahkumā walodai bijis masums fkanu, kas pats tā jau no fewis deesgan faprofams un kas atron apstiprinajumu meschonu walodās, is luxām daschām, ka jau 33. un 34. l. p. aishrahdis, naw wairak ka tikai septini lihdssfani. Schis masums fkanu peetika masumam eewe hrojumu, kurus pirmatnes zilweks fatwehra fawā prahā. Bes tam newarešim nepeefleetees Kurti'a un Abela domam tanī sinā, ka pirmatnē weena un ta paſcha fkanā warejuſi daschadus, fawā starpā fakarā stahwoſchus wehrojumus apſihmet, ka p. p. mama = mahte, mahtes fruhts, uhdens u. z. Abstraktu wahrdū pirmatnē nebija, bet weenigi konkreti.

Zilweks nefpehja wehl preefkchmetu un darbibu nojehgumā iffchikirt, nefpehja tamdehł ari wirus fewifchkeem wahrdēem apſihmet. Teikumu nebija, bet weenigi wahrdi, — bet wahrdi, kuri ispildija teikuma usdewumu. Tahdos wahrdū-teikumos runā muhfu behrni, tahdus wahrdū-teikumus isleetojam ari wehl paſchi iffauzeenos. Nedse-dami p. p. juhru, iffauzam: Juhra! Tahdā wahrdū-teikumā ir juhřā predikats, bet subjekts ir (juhras) wehrojums. It ka tagad tahdos teikums: Juhra! tikai tad faprofams, kad runatajs un klausītajs reds, wehro juhru,

tā ari pirmatnē zilweki wareja tikai ar wehrojumu peepalihdsibu farunatees un fasinatees faivā starpā. Tamdeht bija zilweka walodas attihstibā milsum warens tas folis, kuru winsch spēhra, wahrdus pilnigā teikumā fabeedrodams; jo pilnigu teikumu atradis, zilweks wareja bes taifchnu wehrojumu peepalihdsibas faivas domas ari par stahstifchanas laika newehrojameem, klaht ne-esofcheem preeskmeteem issfazit.

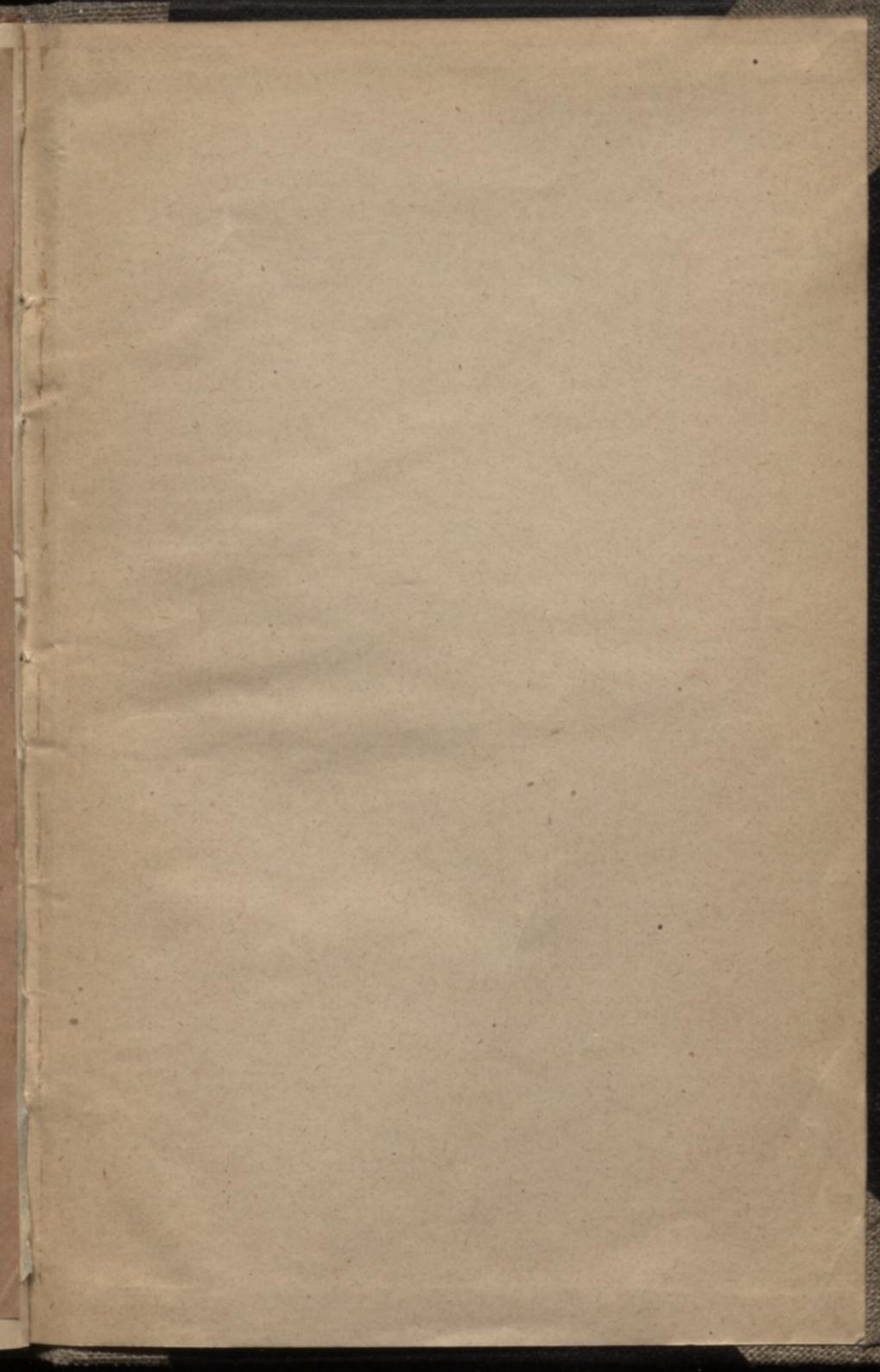
No gruhtā walodas waizajuma efam, tā faktot, tikai wina iirisu nofmehluschi, ne-eedsilinadamees wiros wina dsiķumos. Gribejam tikai to wihru domas preeskchā zelt, kuras usluhkojamas faivā finā kā fewischki gaismas starini walodas jautajuma tumšibā. Dauds par fcho jautajumu rakstits; rakstijuschi gan filosofi, gan walodneeki, gan filologi, gan ari teologi, kā p. p. fwehtais Augustins, kursch wahrdus mehgina kā zilweka gara raschojumus isskaidrot; kā Warburtons, pehz kura mahzibas Deews mahzijis zilwekam walodu, bet ne wairak, kā winam pirma laika bijis wajadsigs, zilwekam paſčam bijusi eefpehja, walodu attihstīt un koplīnat; kā jesuits Laramendi, kursch, pirmo bafku gramatiku 1729. gadā isdodams, issakās, kā bafku waloda peederot pee tām 72 pamata walodam, kuras Deews radijis, kamehr zitas walodas efot peeskaitamas pee tām walodam, kuras zilweks atradis. No fha rakstu daudsuma eewehtojam faivā rakstā tikai to, kas pehz muhfu domam tihkams un derigs eepasīht un sinat teem, kuri, ar walodu fewischki nenodarbodamees, tomehr kahro pehz *zīl Inesil vīlakēem* eeskateem walodas dabā un darbusā.

ee-
un-
tas
mâ
reja
ari
rem

kai
na
lt,
as
cho
od-
nis
ra
h-
ik,
am
its
dâ
m
as
is
m
m
ki
m

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0309061456